

บทความวิจัย

รอคอยข้ามรุ่น: มานุษยวิทยาว่าด้วยเวลาที่รอคอยของคนยากจนกับนโยบายสังคมของไทย[†]

ฐานิดา บุญวรรณ^๑

^๑ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

อีเมล: thanidab@nu.ac.th

วันที่รับ: 2 มิถุนายน 2566
วันที่แก้ไข: 29 ตุลาคม 2566
วันที่ตอบรับ: 14 ธันวาคม 2566

บรรณาธิการ: บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟ
คอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง
ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

การอ้างอิง: ฐานิดา บุญวรรณ.
2566. “รอคอยข้ามรุ่น: มานุษยวิทยา
ว่าด้วยเวลาที่รอคอยของคนยากจน
กับนโยบายสังคมของไทย”. วารสาร
สังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 53 (2): 367-94.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v53i2.1940>

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความ
เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่
ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้
จัดพิมพ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลบางส่วนที่ได้จากการทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยาใน 10 ครั้วเรือนในจังหวัดพิษณุโลกที่มีฐานะยากจน ขาดเงินออม มีอัตราการพึ่งพิงกันในครั้วเรือนสูงและการศึกษาต่ำอันเป็นคุณลักษณะของครั้วเรือนยากจนข้ามรุ่นที่ระบุไว้ในหมุดหมายที่ 9 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) โดยบทความวิจัยนี้มีข้อถกเถียงหลักคือ ความยากจนข้ามรุ่นนั้นยังดำรงอยู่เพราะนโยบายการศึกษาและนโยบายสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนข้ามรุ่นได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ ในระหว่างเวลาของการรอคอยนโยบายสังคมที่ช่วยหยุดการส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นนี้ คนยากจนจากหนึ่งรุ่นสู่อีกรุ่นหนึ่งได้สูญเสียโอกาสในชีวิตมากมาย จากการปฏิวัติศักราชกรรมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเวลาที่รอคอย (waiting time) ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามเพื่ออธิบายว่าเวลาที่คนยากจนข้ามรุ่นรอคอยนั้นสามารถอธิบายได้สามนัยยะสำคัญ คือ หนึ่ง ความยากจนยังดำรงอยู่และถูกส่งผ่านข้ามรุ่น สอง ช่วงเวลาของการรอคอยนโยบายการศึกษาที่จะช่วยตัดตอนวงจรความยากจนข้ามรุ่นเป็นเวลาที่คนยากจนรุ่นแล้วรุ่นเล่าสูญเสียโอกาสบางอย่างในชีวิตไปอย่างไม่มีวันหวนกลับมา เช่น หลุดออกจากระบบการศึกษาและกลายเป็นแรงงานกึ่งทักษะกึ่งไร้ทักษะ สาม นโยบายการศึกษาที่ผ่านมามีส่วนช่วยขยายโอกาสในชีวิตของคนยากจน แต่อาจยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอในการตัดตอนวงจรความยากจนข้ามรุ่น บทความนี้จะสะท้อนนัยยะทั้งสามประการข้างต้นผ่านข้อมูลจากภาคสนาม รวมทั้งนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม

คำสำคัญ : ความยากจนข้ามรุ่น, เวลาที่รอคอย, นโยบายการศึกษาของไทย

[†] บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ความยากจนข้ามรุ่นในสังคมไทยภายใต้ความท้าทายเชิงโครงสร้าง” ภายใต้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม ประเภททุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส) จากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2565 โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

RESEARCH ARTICLE

Waiting Over Generations: Anthropology of the Poor's Waiting Time and Thailand Social Policy

Thanida Boonwanno^a

^a Lecturer at Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences,
Naresuan University

Author email: thanidab@nu.ac.th

Received: June 2, 2023
Revised: October 29, 2023
Accepted: December 14, 2023

Editor: Pandit Chanrochanakit
Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

License: Creative Commons
License: Attribution–
NonCommercial-NoDerivatives;
(CC-BY-NC-ND 4.0)

Copyright: ©2023 Faculty of
Political Science, Chulalongkorn
University

Citation: Boonwanno, Thanida.
2023. "Waiting Over
Generations: Anthropology of
the Poor's Waiting Time and
Thailand Social
Policy". *Chulalongkorn
University Journal of Social
Sciences* 53 (2).
<https://doi.org/10.61462/cujss.v53i2.1940>

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

Abstract

This research article aims at presenting some parts of data analysis and synthesis results collected by anthropological fieldwork in 10 households in Phitsanulok province. These ten households qualify the definition of Transgenerational poverty household given in the 9th objective of the Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023-2027) which are poor, lack of saving money, highly dependency between household members and low educational level. The main argument of the article is that the inefficiency and ineffectiveness of previous educational policies and related social policies remain the problem of intergenerational transmission of poverty. During the period of waiting time for social policy which helps ending an intergenerational transmission of poverty, the poor, from one generation to the next, lost their life chances. According to literature review on waiting time concept, the author generates conceptual framework for fieldwork data analysis that the poor's waiting time consists at least three meanings; firstly, poverty remains and is being transmitted over generation. Secondly, the waiting time for educational policy that helps breaking intergenerational transmission of poverty is a time of losing life chances such as dropping out from school and becoming semi-skilled and unskilled labor. Lastly, the previous educational policies help enhance the poor's life chances, but they are not effective enough to end transgenerational poverty. The research data written in this article will be analyzed under conceptual framework mentioned above and will be synthesized with some policy recommendations.

Keywords: *Intergenerational Transmission of Poverty, Waiting Time, Thailand Social Policy*

บทนำ

คำว่ารอคอยในกลุ่มภาษาโรมานซ์อย่างภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาอิตาลีใช้คำว่า *attente* หรือ *attesa* ซึ่งมีความหมายเทียบเคียงและครอบคลุมคำในภาษาอังกฤษถึงสองคำ คือ *waiting* และ *expectation* ในนัยยะของกลุ่มภาษาโรมานซ์ การรอคอยจึงแฝงไว้ด้วยความคาดหวังอะไรบางอย่างด้วยเช่นเดียวกัน (Gasparini 1995, 30) ในระดับของปัจเจกบุคคล คนที่ยากจนตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และกำลังจะยากจนต่อไปในรุ่นลูกหลานเองก็รอคอยและคาดหวังที่จะหลุดพ้นจากสภาพชีวิตที่ขัดสนแร้นแค้นและไม่ส่งผ่านความยากจนของตัวเองไปสู่คนรุ่นต่อไป ในระดับของสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ก็กำหนดไว้ในหมวดหมู่ที่ 9 ว่าประเทศไทยต้องมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และคนไทยทุกคนมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอเหมาะสม สิ่งทั้งคนยากจนและรัฐกำลังรอคอยและคาดหวังคืออะไร? เป็นการรอคอยและคาดหวังในสิ่งเดียวกันหรือไม่? และในระหว่างที่รอคอยนั้นคนยากจนทำอะไรและรัฐต้องทำอะไร? ในเชิงนโยบายของรัฐ การแก้ไขปัญหาความยากจนข้ามรุ่นที่มีลักษณะหลักๆสามประการคือ ไม่มีเงินออม การศึกษาต่ำ และอัตราการพึ่งพิงสูงนั้น จะได้รับการแก้ไขผ่านกลยุทธ์การพัฒนาที่คาดหวังไว้ว่าจะต้องดำเนินการ 5 กลยุทธ์ด้วยกันคือ 1) การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมุ่งเป้าให้ครัวเรือนหลุดพ้นจากความยากจนแบบยั่งยืนโดยการพัฒนาศักยภาพของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพที่มีผลิตภาพและรายได้สูงขึ้น พัฒนาทักษะแรงงาน หางานที่เหมาะสมกับศักยภาพครัวเรือน สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เพิ่มบทบาทของหน่วยงานภูมิภาคและท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความยากจนข้ามรุ่น 2) สร้างโอกาสที่เสมอภาคแก่เด็กจากครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นด้วยการพัฒนาระบบการให้เงินอุดหนุนเพื่อสนับสนุนจากเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่ในครรภ์มารดาจนถึงปฐมวัย รวมถึงจัดสรรเงินอุดหนุนและทรัพยากรที่จำเป็นและติดตามช่วยเหลือเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษาใหม่ 3) ยกระดับการคุ้มครองทางสังคมสำหรับคนทุกช่วงวัย ในวัยเด็ก รัฐจะส่งเสริมการเข้าถึงและเร่งรัดพัฒนาคุณภาพสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทั่วประเทศให้ได้มาตรฐาน พร้อมทั้งเพิ่มการเข้าถึงสถานรับเลี้ยงเด็กตั้งแต่แรกเกิด-2 ปีที่มีคุณภาพในวัยแรงงาน รัฐจะยกระดับการคุ้มครองทางสังคมเพื่อสร้างหลักประกันทางสังคมสำหรับวัยแรงงาน ดึงดูดแรงงานนอกระบบเข้าสู่ระบบ ส่งเสริมการออมสำหรับวัยเกษียณในอนาคต ในวัยผู้สูงอายุ สนับสนุนการปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่อาศัยในบ้านของตนเอง 4) พัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน ลดการตกหล่นของกลุ่มเปราะบาง ปรับปรุงรูปแบบการจัดความคุ้มครองทางสังคมให้ทุกกลุ่มได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมบนฐานของความยั่งยืนทางการคลัง ยกเลิกหรือลดทอนงบประมาณของโครงการที่ไม่มีผลกระทบหรือมีผลกระทบต่ำ 5) พัฒนาระบบข้อมูลรายบุคคลที่ครอบคลุมครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น บูรณาการฐานข้อมูลเข้าด้วยกันและใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลในการออกแบบนโยบายและมาตรการในการช่วยเหลือคนยากจนข้ามรุ่น (National Economic and Social Development Council 2022, 102-4)

ในขณะที่รัฐพยายามแก้ไขปัญหาคความยากจนมาโดยตลอดนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกจนถึงฉบับปัจจุบัน คนยากจนในรุ่นปู่ย่าตายายจำนวนไม่น้อยได้ส่งผ่านมรดกแห่งความยากจนเหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่น ปัญหาเด็กรุ่นปัจจุบันที่หลุดออกจากระบบการศึกษาเนื่องจากครอบครัวไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาได้ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยด้านการศึกษาและรายได้ของผู้ปกครอง ในปี 2565 ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform: TPMAP) รายงานว่า ครีวเรือนไทยประมาณ 597,248 ครีวเรือนมีแนวโน้มจะตกอยู่ในความยากจนข้ามรุ่น ซึ่ง 70% ของหัวหน้าครีวเรือนยากจนข้ามรุ่นนั้นมีระดับการศึกษาสูงสุดเพียงชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ในปี 2559 สัดส่วนคนยากจนของประเทศไทยมีประมาณ 8.6% และลดลงเป็น 6.84% ในปี 2563 (Isra News Agency 2022) แต่นั่นไม่ได้สะท้อนว่าปัญหาคความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ลดลงตามไปด้วย เพราะสภาพพื้นฐานที่หล่อเลี้ยงความเหลื่อมล้ำทางสังคมยังคงดำรงอยู่ ในงานศึกษาของธร ปีติดีล (Thorn Pitidol 2021) วิเคราะห์ว่าสภาพพื้นฐานที่ว่ามีสองประการ หนึ่ง คือ โอกาสที่แตกต่าง และสอง คือ การแบ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม รายงานวิจัยของโครงการ Social Monitoring ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ใช้ข้อมูลสำรวจการศึกษาและการประกอบอาชีพของคนที่เกิดขึ้นมาในระดับชั้นรายได้ที่ต่างกันจากสำนักงานสถิติแห่งชาติระหว่างปี 2535 ถึงปี 2562 แล้ววิเคราะห์ว่า คนในระดับรายได้ 20% ล่างและคนในระดับรายได้ 10% บนสุดของสังคมไทยยังมีโอกาสที่แตกต่างกัน คนในระดับรายได้ 20% ล่างของประเทศไทยมีโอกาสศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเพียง 4% ในขณะที่คนในระดับรายได้ 9% บนและ 1% บนสุดที่สามารถจบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้นไปมีสูงมากกว่า 50% (Thorn Pitidol 2021, 7) ความแตกต่างในโอกาสทางการศึกษาข้างต้นส่งผลต่อเนื่องไปยังโอกาสในการเข้าถึงอาชีพและเชื่อมโยงไปถึงศักยภาพในการได้รายได้จากการประกอบอาชีพ

โอกาสในการศึกษาที่จำกัดนำมาซึ่งศักยภาพในการหารายได้ที่จำกัด งานศึกษาของเนื่อ แพร เล็กเฟื่องฟูและคณะ (Nuarpear Lekfuangfu et al. 2020) ชี้ว่ากลุ่มคนในระดับรายได้ 20% ล่างของประเทศไทยมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายอาหาร ค่ารักษาพยาบาลและการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 51, ร้อยละ 3 และร้อยละ 2 ตามลำดับ ซึ่งรายได้ที่จำกัดแต่สัดส่วนการบริโภคสินค้าจำเป็นสูงนี้ทำให้ครีวเรือนยากจนไม่สามารถลงทุนกับการศึกษาของบุตรหลานได้ ด้วยเหตุนี้ ข้อจำกัดต่าง ๆ ในการลงทุนด้านการศึกษาของคนรุ่นพ่อแม่จึงกลายเป็นจุดเชื่อมต่อวัฏจักรความยากจนสู่คนรุ่นลูก ส่วนคนรุ่นลูกที่ได้รับการลงทุนด้านการศึกษาในระดับที่ไม่สูง ประกอบกับความไม่มั่นคงในสถานะทางการเงินของคนรุ่นพ่อแม่ที่ทำให้คนรุ่นลูกพร้อมจะเสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาได้เสมอนั้นมีส่วนผลักดันให้คนรุ่นลูกขาดโอกาสทางการศึกษาและจำเป็นต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานในฐานะแรงงานทักษะต่ำหรือแรงงานกึ่งมีทักษะ ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามว่าต่อนโยบายการศึกษารวมถึงนโยบายสังคมอื่น ๆ ของไทยตลอดห้วงเวลาที่ผ่านมาว่ามีส่วนในการตัดตอนวัฏจักรความยากจนข้ามรุ่นในครีวเรือนไทยอย่างไร และหากนโยบายการศึกษารวมถึงนโยบายสังคมอื่น ๆ มิได้ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างได้อย่างมีประสิทธิภาพมากพอจนนำไปสู่การส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นแล้วไซ้ ความยากจนนั้น

ดำรงอยู่ผ่านกาลเวลาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างไร ประเด็นข้างต้นจะเป็นประเด็นปัญหาหลักที่จะนำเสนอในบทความวิจัยชิ้นนี้

ปริทัศน์แนวคิดความยากจนข้ามรุ่นและเวลาที่รศ.ดร.ชัยวัฒน์ของชนยากจน

ความยากจนข้ามรุ่น (Intergenerational Transmission of Poverty)

ลักษณะสำคัญที่สุดของความยากจนข้ามรุ่น คือ การที่ความยากจนกลายเป็นคุณลักษณะแรกเริ่มของชีวิตหนึ่งในทันทีที่นับตั้งแต่คนคนนั้นลืมตาขึ้นมาดูโลก Harper, Marcus and Moore (2003) ศึกษาการส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่น (intergenerational poverty transmission) ผ่านความยากจนในวัยเด็กพบว่า จุดเริ่มต้นวัฏจักรชีวิตของเด็กเหล่านั้นก็เริ่มต้นด้วยความยากจน อันเนื่องมาจากการมีพ่อแม่ที่ยากจน และเด็กเหล่านั้นก็มีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ยากจนในวันข้างหน้าหากไม่มีกลไกที่จะหยุดหรือตัดวัฏจักรนี้ ทั้งความยากจนในวัยเด็กและความยากจนเรื้อรัง หรือ chronic poverty ต่างก็อยู่บนช่วงเวลาแห่งความยากจน (the timing of poverty) ซึ่งมองเห็นได้ชัดผ่านวัฏจักรชีวิตที่เริ่มต้นและกินระยะเวลาบนเส้นทางชีวิต (life course) นับตั้งแต่วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ของคนรุ่นหนึ่งและวนกลับไปสู่วัยเด็กของคนอีกรุ่นหนึ่งอีกครั้ง

การส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นไม่จำเป็นต้องเป็นการส่งผ่านความยากจนจากพ่อแม่สู่ลูกเท่านั้น ภายในครัวเรือนที่มีได้มีสมาชิกครอบครัวอยู่กันอย่างสมบูรณ์แบบก็สามารถส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นได้ เช่น ปู่ย่าหรือตายายส่งความยากจนต่อให้หลานโดยปราศจากเงินของพ่อแม่เป็นต้น การส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นนี้เกิดขึ้นได้สองทาง *ทางแรก* คือ การส่งผ่านแบบ private transmission อันเป็นการส่งผ่านความยากจนจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นใหม่ของครัวเรือน การส่งผ่านแบบนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่เรียกว่าทุน (capital) ของคนรุ่นก่อน *ทางที่สอง* คือ การส่งผ่านแบบ public transmission ซึ่งเป็นการส่งผ่านทรัพยากรจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจากนอกครัวเรือนผ่านทางรัฐ ตลาด หรือชุมชน เช่น การใช้ภาษีจากคนวัยแรงงานสำหรับระบบการศึกษาขั้นประถมของคนวัยเด็ก สิ่งที่ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นส่งผ่านให้คนรุ่นหลังนี้อาจไม่ใช่สิ่งที่เลวร้ายเสมอไป ปู่ย่าตายายหรือพ่อแม่อาจส่งผ่านแรงบันดาลใจหรือความฝันหรือคำสั่งสอนหรือระเบียบวินัยแก่ลูกหลานได้แม้จะเป็นคนยากจน ในขณะเดียวกันก็อาจส่งผ่านโอกาสที่จำกัด ทางเลือกในชีวิตที่จำกัด ภาวะทุพโภชนาการ และการไร้ต้นทุนในชีวิตแก่ลูกหลานเช่นเดียวกัน (Moore, 2005: 12)

สิ่งที่พ่อแม่ยากจนส่งมอบให้กับคนรุ่นลูกคืออะไรบ้าง? ดูเหมือนว่าการวิเคราะห์การส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นจะให้น้ำหนักเพียงแค่สิ่งที่ถูกส่งผ่าน (being transferred) แต่ความจริงแล้ว สิ่งที่ไม่ถูกส่งผ่าน (absence of transfer) หรือสิ่งที่ถูกส่งผ่านบางส่วน (extraction) ก็มีน้ำหนักสำหรับการวิเคราะห์เช่นเดียวกัน หมายความว่า คุณลักษณะความยากจนทุกประการของคนรุ่นพ่อแม่อาจมิได้ส่งผ่านไปสู่รุ่นของลูกทั้งหมด เช่น ความรู้ ทักษะ ภาวะทุพโภชนาการ ฯลฯ Moore (2001) อธิบายว่าสิ่งที่ถูกส่งผ่านข้ามรุ่นนี้คือ ทุน (capital) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ทุนทางการเงินหรือทุนทางวัตถุ (financial/material capital) ทุนมนุษย์

(human capital) ทุนทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม (natural/environment capital) ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural capital) และทุนทางสังคมและการเมือง (socio-political capital)

ความยากจนข้ามรุ่นนี้มีลักษณะของความยากจนเรื้อรัง ซึ่งหมายถึงความยากจนที่กินระยะเวลายาวนาน ยังแก้ไขไม่ได้ ซึ่งมีมิติด้านเวลาที่ฉายขึ้นมานี้ทำให้การศึกษาความยากจนข้ามรุ่นจะมองเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นหากคลี่เส้นทางชีวิตหรือ life course ของแต่ละคนออกมาว่านับตั้งแต่เกิดมาจนถึงปัจจุบันนั้นได้รับทุนใดบ้างจากคนรุ่นก่อน หรือได้ส่งสมทุนใดบ้างในชีวิตด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องเวลาที่รอคอยเข้ามาปรับใช้ร่วมกับการศึกษาความยากจนข้ามรุ่นเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

เวลาที่รอคอยของคนยากจน The Poor's Waiting Time

ทำไมจึงต้องทำความเข้าใจความยากจนข้ามรุ่นผ่านแนวคิดเวลาที่รอคอย? เพราะแนวคิดเรื่องเวลาที่รอคอยจะช่วยให้ทำความเข้าใจความยากจนที่ยังดำรงอยู่ผ่านกาลเวลาและยังถูกส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งไปเรื่อย ๆ การรอคอยนั้นแฝงนัยเรื่องอำนาจทางสังคมและการกระจายทรัพยากรที่เป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกันในสังคม นอกจากนี้ เวลาที่รอคอยยังเป็นเวลาที่มีราคา เพราะเป็นช่วงเวลาที่คนยากจนสูญเสียโอกาสหลายอย่างในชีวิตไปโดยไม่ได้อะไรกลับมา เช่น โอกาสทางการศึกษา การเป็นแรงงานที่มีทักษะ ซ้ำยังอาจนำพาให้คนรุ่นต่อไปอยู่ในวัฏจักรความยากจนเช่นเดิมอีกด้วย

หนังสือรวมบทความเรื่อง Ethnographies of Waiting: Doubt, Hope and Uncertainty (2018) ที่มี Manpreet K. Janeja และ Andreas Bandak (Janeja and Bandak 2018) เป็นบรรณาธิการเป็นหมุดหมายตั้งต้นในการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเวลาที่รอคอย (waiting time) ซึ่งหนังสือดังกล่าวรวบรวมผลงานการศึกษาเรื่องเวลาที่รอคอยกับประเด็นปัญหาที่หลากหลายอย่างเช่น การศึกษาภาคสนามทางชาติพันธุ์วรรณาของ Bendixsen เรื่องเวลาที่รอคอยของผู้อพยพชาวปาเลสไตน์ในแคมป์เมือง Oslo และ Bergen ที่ชีวิตในแต่ละวันผ่านไปอย่างไร้ความหมายและว่างเปล่าเพราะพวกเขาไม่ได้ทำงาน ไม่ได้เรียนหนังสือและไม่แม้แต่จะสามารถเริ่มต้นชีวิตครอบครัวใหม่ได้ ทั้งนี้เพราะพวกเขาต่างก็รอคอยจดหมายจากการหรือรอคอยเอกสารสำหรับการยื่นทำเรื่องลี้ภัย สถานการณ์ชีวิตของผู้อพยพชาวปาเลสไตน์นี้เป็นการรอคอยแบบไม่แน่นอน (uncertainty) เพราะอยู่ในช่วงเวลาของการถูกทอดทิ้ง/ถูกลืมและอยู่ในห้วงเวลาของความหวาดกลัวว่าจะถูกบังคับกลับแผ่นดินต้นทาง (Bendixsen and Eriksen 2018)

หากย้อนสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเวลาที่รอคอยที่ตีพิมพ์ก่อนปี ค.ศ. 2018 จะพบงานศึกษาเรื่องดังกล่าวตั้งแต่ช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1960 ตอนปลาย งานของ Mann (1969) ที่ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเข้าคิวว่าเป็นเส้นแถวของการรอคอยในฐานะระบบทางสังคม Mann พยายามอธิบายว่าการเข้าคิวคือรูปแบบพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ในขณะที่กำลังรออยู่ในเส้น

แถวนี้ คนเราต้องจัดการกับเวลา จัดการกับความอึดอัดไม่สะดวกสบายและความเสี่ยงในความผิดพลาดก่อนที่จะได้รับสินค้าที่ตนเองต้องการ สิ่งนี้ Mann สนใจคือรูปแบบของมารยาทบางอย่างที่ถูกพัฒนาขึ้นจากช่วงเวลาที่คนกำลังเข้าคิวรอคอย ซึ่งรูปแบบของมารยาทเหล่านั้นพัฒนาขึ้นมาจากชีวิตปกติและเป็นรูปแบบของมารยาทที่พยายามจะลดประสบการณ์อันไม่พึงพอใจระหว่างที่กำลังรอคอย ต่อมาในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ผลงานของนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน Schwartz (1974; 1975; 1978) ที่ศึกษาเรื่องการเข้าคิวและการรอคอยโดยเชื่อมโยงกับมิติด้านอำนาจ การแลกเปลี่ยน การจัดลำดับความสำคัญซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสรรปันส่วนเป็นเวลาในระบบสังคม การศึกษาเรื่องการรอคอยนั้นเกิดในบริบทและเหตุการณ์ที่หลากหลายซึ่งทำให้ความรุนแรงของการใช้เวลารอคอยนั้นมีระดับที่แตกต่างกัน ลูกค้ายืนรอพนักงาน ผู้บาดเจ็บจากอุบัติเหตุรอการรักษาในห้องฉุกเฉินต่างก็มีนัยยะของการรอคอยที่ไม่เหมือนกัน

การรอคอยกับอำนาจถูกวิเคราะห์เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งผ่านงานของ Adam (1990) ที่อธิบายว่า ชีวิตทางสังคมทุกชีวิตนั้นถูกกำหนดด้วยเวลา มีระเบียบของเวลาเป็นพื้นฐาน ซึ่งการจะทำให้ทุกชีวิตทางสังคมอยู่ภายใต้ระเบียบเดียวกันก็ต้องอาศัยการทำให้ทุกชีวิตทางสังคมมีจังหวะเดียวกัน (synchronization) และมีโครงสร้างทางเวลา (time-structuring) แบบเดียวกัน โดยโครงสร้างทางเวลานี้ต้องไม่ถูกพิจารณาว่ามีความเป็นกลาง หากแต่ต้องถูกมองว่าเป็นข้อเท็จจริง (fact) ที่มีกฎอะไรบางอย่างที่ยึดติดอยู่กับโครงสร้างนั้น และกระบวนการทำงานของกฎเหล่านั้นดำเนินไปบนความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของอำนาจ โครงสร้างของกฎเกณฑ์และการปฏิสัมพันธ์ที่เจรจาต่อรองได้ระหว่างชีวิตทางสังคม ภายใต้โครงสร้างทางเวลาที่ว่านี้ ผู้มีอำนาจสูงสุดท่ามกลางชีวิตทางสังคมทั้งหลายย่อมควบคุมเวลา ควบคุมการวางแผน ควบคุมจังหวะก้าวและควบคุมเป้าหมายของผู้ที่อ่อนแอกว่า (Adam 1990, 108-9) ซึ่งปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างเวลาและอำนาจได้ดีสำหรับ Adam คือ การรอคอย และเนื่องด้วยโครงสร้างทางเวลาที่ใช้สิ่งที่จะจะถูกพิจารณาว่ามีความเป็นกลาง เวลาที่รอคอยจึงมิใช่ปรากฏการณ์ที่เป็นกลางเช่นกัน เพราะทราบกันดีอยู่แล้วว่าบางคนต้องเป็นฝ่ายรอและใช้เวลาในการรอ เช่น คนไข้ต้องรอแพทย์ ดังนั้น ในการปฏิสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันนี้ กลับพบความเหลื่อมล้ำในความสัมพันธ์ผ่านเวลาที่รอคอยเสมอ ซึ่งความเหลื่อมล้ำในความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นเมื่อฝ่ายที่ต้องรอนั้นมีสถานภาพทางสังคมไม่เท่ากับฝ่ายที่ให้อำนาจในสถานภาพทางสังคมนั้นสัมพันธ์โดยตรงกับเวลาที่รอคอย ซึ่งอำนาจในที่นี้มิใช่แค่อำนาจในการปกครอง (หรือการเมือง) แต่หมายถึงอำนาจที่มาจากการครอบครองทรัพยากร เช่น เงิน ทรัพย์สินและทักษะความชำนาญ โดยนัยยะนี้ อำนาจจึงเป็นเรื่องที่ว่าใครคือคนกำหนดการรอคอยต่อผู้ใด เอาสิทธิใดมากำหนดให้อีกฝ่ายต้องรอ และเป็นเรื่องหน้าที่ของผู้ที่ต้องรอคอย (Adam 1990, 124)

เวลาที่รอคอยคือพบแพทย์ถูกนำมาศึกษาและนำเสนอในเชิงนโยบายสาธารณสุขอย่างเป็นรูปธรรมผ่านงานที่ Siciliani, Moran and Borowitz (2014) เป็นบรรณาธิการ และตีพิมพ์ในปี 2013 ให้กับ OECD และในปี 2014 โดยคณะผู้นิพนธ์เดียวกัน ในฐานะผู้กำหนดนโยบายแล้ว

การลดเวลารอคอยแพทย์เพื่อทำการรักษาและทำการผ่าตัดหรือปลูกถ่ายอวัยวะนั้นเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาเวลาที่รอคอยกับการสาธารณสุข ยิ่งผู้ป่วยต้องใช้เวลาในการรอคอยการรักษา นานมากเท่าไร ยิ่งสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการบริการสาธารณสุข ทั้งนี้ หากพิจารณาหลักในเชิงโครงสร้างสังคม การใช้เวลารอคอยสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ป่วยที่ต้องรอ ผู้ป่วยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่ามักใช้เวลารอคอยสั้นกว่า และผู้ป่วยที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่ามักต้องใช้เวลารอคอยยาวนานกว่า (OECD Health Policy Studies 2020) การรอคอยของพลเมืองต่อรัฐมิได้มีแค่ในองค์กรสาธารณสุขเท่านั้น ในปี 2020 งานเขียนของ Hansen วิเคราะห์การรอคอยของผู้ลี้ภัยต่อเจ้าหน้าที่รัฐว่า เวลาที่รอคอยคือการบริหารอำนาจอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนที่ต้องรอคือพลเมืองและคนที่ให้รอคือฝ่ายของรัฐ การรอคอยมักมาพร้อมกับความล่าช้า การเลื่อนเวลาออกไปหรือการยกเลิกนัดหมาย แม้ว่าการรอคอยจะทำให้ฝ่ายที่ต้องรอนั้นรู้สึกไม่มั่นคง สิ้นหวัง หรือหมดกำลังใจเพียงใด แต่พวกเขาก็เลือกที่จะรอเพราะเชื่อว่าพวกเขาไม่มีอำนาจที่จะลดเวลารอคอยหรือไม่มีอำนาจในการควบคุมเวลา การยอมรับว่าต้องรอคอยนี้เองที่สะท้อนอำนาจของเวลาที่รอคอย การรอคอยและการยอมรับจึงถูกเชื่อมเข้าด้วยกันผ่านความสมมาตรของอำนาจเชิงโครงสร้าง (Hansen 2020, 17)

การสำรวจวรรณกรรมโดยสังเขปจะพบว่า เวลาที่รอคอยมักถูกวิเคราะห์เชื่อมโยงกับอำนาจและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แต่ละบุคคลในสังคมมีอย่างเหลื่อมล้ำกัน งานศึกษาที่ Kirtsoglou and Simpson (2020) เป็นบรรณาธิการเรียกการปกครองด้วยการควบคุมคุณค่าของเวลาในเชิงกฎหมายหรือในข้อตกลงว่า *chronocracy* ซึ่งเป็นการใช้อำนาจผ่านระบอบความรู้ที่เชี่ยวชาญ เทคนิคในการจัดลำดับเวลาและจริยธรรมที่กำหนดว่าเวลานี้คือเวลาอะไรและเป็นเวลาสำหรับอะไร ความเหลื่อมล้ำที่ล้าลึกจึงถูกสร้างผ่าน *chronocracy* (Bear 2020, ix) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ใช้แนวคิดเรื่องเวลาที่รอคอยและเป็นงานศึกษาที่สามารถนำมาปรับใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดในบทความชิ้นนี้คือ งานของ Auyero Javier (2011) ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ระหว่างเวลาที่คนยากจนรอคอยการดำเนินการเรื่องคำร้องที่สำนักงานสวัสดิการ ณ กรุงบัวโนสไอเรส พวกเขามีประสบการณ์ในการรอคอยร่วมกัน กล่าวคือ การรอคอยให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการเรื่องคำร้องทำให้พวกเขามีความรู้สึกไม่มั่นคง สับสนและรู้สึกถึงการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จแบบตามอำเภอใจ การรอคอยสะท้อนถึงการบริหารอำนาจของคนกลุ่มหนึ่งต่อเวลาของคนอีกกลุ่มหนึ่งผ่านการเลื่อนเวลา ยืดเวลาออกไป หรือทำให้ล่าช้า ดังกรณีของ Milagros ผู้อพยพชาวเปรูที่รอคอยการดำเนินการคำร้อง ณ สำนักงานสวัสดิการสังคมในกรุงบัวโนสไอเรส ประเทศอาร์เจนตินามานานมากกว่าหนึ่งปี การรอคอยมิใช่แค่เพียงความน่าเบื่อหรือความเหนื่อยล้า แต่ประสบการณ์การรอคอยของ Milagros สะท้อนว่าการรอคอยนั้นมีราคา (costly) ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างรายวันที่ต้องสูญเสียไปกับการลางาน ค่ารถโดยสารประจำทาง ค่าอาหารและค่าเครื่องดื่มระหว่างรอ และค่าเสียโอกาสต่าง ๆ ฯลฯ มากไปกว่านั้น การรอคอยนั้นเป็นกระบวนการมิใช่แค่เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรอคอยของคนยากจน มันคือการกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ที่ถูกประกอบสร้างด้วยความ

ไม่แน่นอน ความสับสนและการใช้อำนาจตามอำเภอใจ (Auyero 2011, 14)

บทความวิจัยนี้จึงสร้างกรอบแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมโดยเชื่อมโยงความยากจนข้ามรุ่นเข้ากับเวลาที่รอคอย โดยพยายามจะอธิบายว่า ความยากจนที่ยังไม่หมดสิ้นไปในช่วงชีวิตของคนรุ่นหนึ่งและถูกส่งผ่านไปยังคนรุ่นต่อไปนั้นเป็นผลมาจากโครงสร้างความยากจนบางประการที่นโยบายการศึกษาและนโยบายสังคมอื่น ๆ ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากพอที่จะตัดตอนการส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่นได้ เวลาแห่งการรอคอยนโยบายการศึกษาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้นเป็นเวลาที่มียาตราที่ทั้งคนยากจนและรัฐต้องจ่าย ยิ่งรัฐปล่อยเวลาให้ความยากจนถูกส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนานเพียงไร รัฐก็ต้องทุ่มทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาความยากจนเรื้อรังมากขึ้นเท่านั้น

บทความวิจัยนี้สกัดมาจากการวิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจาก 10 ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก¹ โดยมีผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นสมาชิกในแต่ละครัวเรือน โดยในหนึ่งครัวเรือน ผู้วิจัยสัมภาษณ์อย่างน้อย 2 ช่วงรุ่นเพื่อให้ได้ข้อมูลของการส่งผ่านความยากจนข้ามรุ่น ผู้วิจัยใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งแบบปฐมภูมิและแบบทุติยภูมิ โดยได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยที่สอดคล้องกับเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกที่จะสามารถตอบคำถามการวิจัยหลักของโครงการวิจัยได้ นอกจากนี้ยังใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผังเครือญาติ (Genealogy Chart หรือ Genogram) ที่จะแสดงให้เห็นถึงวงศาคณาญาติของผู้ให้ข้อมูลประจำแต่ละครัวเรือน ทั้งยังสะท้อนการสืบสายโลหิตในลักษณะ “รุ่น (generation)” ได้อย่างชัดเจน ซึ่งเครื่องมือการวิจัยแบบ Family Tree Chart ถูกออกแบบมาให้ใช้ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อที่จะได้สิ่งที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ครอบครัว (Family Histories) ของแต่ละครัวเรือนออกมา เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากภาคสนามมาแล้วจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาความสอดคล้องของนโยบายและช่องว่างทางนโยบายสังคมว่านโยบายสังคมที่ผ่านมามีส่วนช่วยแก้ไขปัญหความยากจนหรือไม่หรือยังแก้ไขปัญหความยากจนในเชิงโครงสร้างได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพมากพอ

สำรวจนโยบายการศึกษาและนโยบายสังคมอื่น ๆ ที่ช่วยลดความยากจนในสังคมไทย

ดังที่ผู้วิจัยได้เสนอไปในบทนำว่าจะวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามเพื่ออธิบายในประเด็นแรกว่าวัฏจักรความยากจนยังดำรงอยู่แบบข้ามรุ่น เพราะนโยบายการศึกษาที่ผ่านมาอาจยังไม่มีประสิทธิภาพพอในการตัดตอนวงจรความยากจนข้ามรุ่นได้ บทความวิจัยนี้จึงสำรวจนโยบายการศึกษาและนโยบายสังคมอื่น ๆ โดยปกคลุมช่วงเวลาของการวิเคราะห์ที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงฉบับ ผู้วิจัยประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาของไทยและนโยบายสังคมอื่น ๆ ที่ช่วยลดความยากจนนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับแรกจนถึงฉบับปัจจุบันไว้ดังนี้

¹ ชื่อที่ปรากฏในบทความชิ้นนี้เป็นนามสมมติทุกชื่อ

ตารางที่ 1 ประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2504-2566

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	ช่วงเวลา (พุทธศักราช)	Generation (ช่วงปีเกิด)	ตัวอย่างสมัยของนายกรัฐมนตรี ภายใต้แผนพัฒนา	สาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา
ฉบับที่ 1	ระยะหนึ่ง 2504-2506 ระยะสอง 2507-2509	Baby Boomer (2489-2507)	จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	-ปรับปรุงและขยายการศึกษาขั้นประถมศึกษาตอนต้น(ป.1 – ป.4) -เพิ่มระดับการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีเป็น 7 ปี ให้ทั่วประเทศภายในระยะเวลาอันเหมาะสม -ขยายและปรับปรุงการศึกษาระดับกลาง ทั้งด้านสามัญและอาชีวศึกษา -เพื่อผลิตอาจารย์และครูให้เพียงพอกับความต้องการ -ขยายการศึกษาระดับสูงไปยังส่วนภูมิภาคต่างๆ โดยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคต่างๆ ขึ้น
ฉบับที่ 2	2510-2514	Gen X (2508-2522)	จอมพลถนอม กิตติขจร	-ขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง -ส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียนราษฎร์โดยเฉพาะในด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
ฉบับที่ 3	2515-2519		จอมพลถนอม กิตติขจร สัญญา ธรรมศักดิ์	-ส่งเสริมการศึกษาวิทยาสาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี -ส่งเสริมการศึกษาด้านเกษตรกรรม เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศ -เร่งการผลิตครูให้เพียงพอ ส่งเสริมสวัสดิการ สวัสดิภาพครูโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูในส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นก้นดาร์
ฉบับที่ 4	2520-2524	Gen Y (2523-2540)	ธานินทร์ กรัยวิเชียร เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	-เปลี่ยนระบบโรงเรียนจากแบบ 4 : 3 : 3 : 2 (3) เป็นแบบ 6 : 3 : 3 ในปีการศึกษา 2521 -ขยายการศึกษาภาคบังคับ ในปีที่สุดท้ายของแผนพัฒนา ให้รับนักเรียนในระดับประถมศึกษาทุกชั้นได้ทั้งสิ้น 9.6 ล้านคน -ขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาสามัญให้รับนักเรียนเพิ่มขึ้นเฉลี่ยประมาณร้อยละ 11 ต่อปี -ขยายการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ให้ระดับมัธยมศึกษาอาชีวศึกษารับนักเรียนเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี -ลดการรับนักเรียนฝึกหัดครูในระดับ ปกศ.ต้น ให้เหลือประมาณ 3,000 คน ในปี 2524 แต่จะขยายการรับนักเรียน ปกศ. สูง ให้สามารถรับนักเรียนให้ได้จำนวนประมาณ 58,000 คนในปี 2524
ฉบับที่ 5	2525-2529		พลเอกเปรม ติณสูลานนท์	-ลดปัญหาอัตราการไม่รู้หนังสือจากอัตราร้อยละ 14.5 ในปี 2524 ให้ลดลงเหลืออัตราร้อยละ 10.5 ในปี 2529 -ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการขยายการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพ
ฉบับที่ 6	2530-2534		ชาติชาย ชุณหะวัณ	-มีเป้าหมายขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี
	2533			พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ.2533 ผู้ประกันตนได้สิทธิรับเงินสงเคราะห์บุตร (0-6 ปี) เดือนละ 800 บาท (กระทรวงแรงงาน)
ฉบับที่ 7	2535-2539		อานันท์ ปันยารชุน สุจินดา คราประยูร ชวน หลีกภัย	-เป้าหมายขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน จาก 6 ปีเป็น 9 ปี -พัฒนาคุณภาพประชากรด้วยการจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
	2535	Gen Y (2523-2540)		พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2535
	2535			นโยบายนมโรงเรียน
	2536			นโยบายเบี้ยผู้สูงอายุ 200 บาท
	2538			จัดตั้งกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) (มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 28 มีนาคม 2538)
	2539			เริ่มดำเนินการกองทุนกยศ.ในลักษณะเงินทุนหมุนเวียน (มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 16 มกราคม 2539)
	2540			รัฐธรรมนูญ ปี 2540 มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐธรรมนูญปี 2540 เป็นจุดเริ่มต้นของการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ซึ่งกล่าวถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน (การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา) ไว้ในหมวด 2 มาตรา 10 และการศึกษาภาคบังคับไว้ในหมวด 3 มาตรา 17

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	ช่วงเวลา (พุทธศักราช)	Generation (ช่วงปีเกิด)	ตัวอย่างสมัยของนายกรัฐมนตรีภายใต้แผนพัฒนา	สาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา
ฉบับที่ 8	2540-2545	Gen Z (2541-2552)	ชวน หลีกภัย บรรหาร ศิลปอาชา พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ	-มุ่งเน้นการพัฒนาความพร้อมทุกด้านให้แก่เด็กก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา -เพิ่มคุณภาพการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปี แก่เด็กในวัยเรียนทุกคน และการเตรียมการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 12 ปี -ส่งเสริมบทบาทเอกชนในการร่วมจัดการศึกษาในทุกระดับให้มากยิ่งขึ้น -พัฒนาระบบสื่อสารโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศในพื้นที่เขตเศรษฐกิจสำคัญและเมือง สอดคล้องกับนโยบายการสร้างงานและการกระจายรายได้ เพื่อเปิดโอกาสใหม่และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา
	2541			ประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2541
	2542			พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
ฉบับที่ 9	2545-2549		ทักษิณ ชินวัตร	-เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพาตนเอง เพิ่มรายได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน -เพิ่มขีดความสามารถผู้ประกอบการทั้งในระดับชุมชนและท้องถิ่น ให้เข้าถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยรัฐร่วมกับเอกชนและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา -เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมทั้งในและนอกระบบการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสังคมในทุกระดับในกิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี -ปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษา
	2545			โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า “30 บาทรักษาทุกโรค”
	2547			จัดตั้งกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกพันกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) (มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 7 เมษายน 2547)
	2549			เริ่มดำเนินการกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกพันกับรายได้ในอนาคต (กรอ.)
	2549			โครงการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ)
ฉบับที่ 10	2550-2554		สุรยุทธ์ จุลานนท์ สมคิด สุนทรเวช อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร	-เรียนรู้คุณค่าคุณธรรม สร้างระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต -พัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง -สถาบันการศึกษา/นักวิชาการทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก
	2550			กองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (เงินกู้)
	2552			นโยบายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ (เบี้ยผู้สูงอายุ)
	2552			นโยบายเรียนฟรี 15 ปี
	2553			โครงการจัดสวัสดิการเบี้ยความพิการ 500 บาท
	2554			ตราพรบ.กองทุนการออมแห่งชาติ 2554

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	ช่วงเวลา (พุทธศักราช)	Generation (ช่วงปีเกิด)	ตัวอย่างสมัยของนายกรัฐมนตรี ภายใต้แผนพัฒนา	สาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา
ฉบับที่ 11	2555-2559	Gen Alpha (2553-2567)	ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร	-เพิ่มผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาทุกระดับชั้น ผ่านการทดสอบมาตรฐานในระดับชาติและนานาชาติ -เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล -จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนและการฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาหลักสูตรทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาวิทยาลัย
	2555-2559			ริเริ่มโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด (0-1 ปี) 400 บาทต่อเดือน (กระทรวงพัฒนาสังคมฯ)
	2558			เริ่มดำเนินการกองทุนการออมแห่งชาติ
ฉบับที่ 12	2560-2564		พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา	-การจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงและสังคมของประเทศไทย -การผลิตและพัฒนากำลังคน การวิจัย และนวัตกรรมเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี -ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต -ตระหนักเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวข้ามรุ่นที่เด็กได้รับการดูแลโดยปู่ย่าตายายที่สูงอายุ ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษาของเด็ก
	2560			พระราชบัญญัติกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2560
	2560			โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด (0-3 ปี) 600 บาทต่อเดือน (กระทรวงพัฒนาสังคมฯ)
	2560			โครงการประชารัฐสวัสดิการ “บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ”
	2561			พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561
	2562			โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด (0-6 ปี) โดยขยายกลุ่มเป้าหมายคือครอบครัวที่มีรายได้ไม่เกิน 100,000 บาท/คน/ปี (กระทรวงพัฒนาสังคมฯ)
	2564			ร่างพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อโครงการอาหารนักเรียนในโรงเรียน (กระทรวงมหาดไทย)
ฉบับที่ 13	2565-2569			-ลดความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางการศึกษา พัฒนาทักษะแรงงานที่มีคุณภาพ -เชื่อมโยงระบบการศึกษาและตลาดแรงงาน -ส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต -ช่วยเหลือเด็กยากจนให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา

ที่มา ผู้วิจัย, 2566

การประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาการศึกษาข้างต้นพบว่าการพัฒนาการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด เพราะการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประชากรจะนำไปสู่การสร้างแรงงานที่มีทักษะในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แต่ไม่ว่าประเทศไทยจะใช้เวลาในการพัฒนากาลังคนมาอย่างยาวนานเท่าไร ข้อมูลสถิติสำรวจในปีพ.ศ. 2564 กลับยังพบว่า จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรไทยในช่วงอายุ 15-39 ปี นั้นยังคงต่ำกว่า 12 ปีซึ่งเป็นระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ตารางที่ 2 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากร

กลุ่มอายุ	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากร		
	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
15-39 ปี	10.5	11.5	11.0
40-59 ปี	8.9	8.7	8.8
60 ปีขึ้นไป	6.1	5.1	5.5

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564)

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า ประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปหรืออยู่ในช่วงวัยเจนเนอเรชั่น Baby Boomer (เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2489-2507) นั้นมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับที่ 9 ปี ซึ่งสอดคล้องกับที่คนรุ่นดังกล่าวเติบโตและมีช่วงวัยการศึกษาเล่าเรียนอยู่ในช่วงก่อนการมีแผนพัฒนาฯ หรืออยู่ภายใต้แผนพัฒนาฉบับที่ 1-3 ในห้วงเวลาดังกล่าว นโยบายการพัฒนาการศึกษาของประเทศที่เร่งด่วนที่สุดก็คือทำให้ประชาชนชาวไทยอ่านออกเขียนได้ มีความรู้เพื่อสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับการศึกษาภาคบังคับของประเทศในขณะนั้นอยู่ที่ 4 ปี จึงสอดคล้องกับจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยดังตารางข้างต้น ในขณะที่ประชากรที่มีช่วงอายุระหว่าง 15-39 ปี (เกิดในช่วงปีพ.ศ. 2525-2549) นั้นเจริญเติบโตและมีช่วงวัยการศึกษาที่ได้รับประโยชน์จากการก่อตั้งกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ที่จัดตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2538 และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2539 และการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมในช่วงของแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) และ 8 (พ.ศ.2540-2545)

โอกาสทางการศึกษาที่ได้รับการขยายเพิ่มผ่านการกำหนดช่วงเวลาของการศึกษาภาคบังคับ 9 ปีและการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีที่ตราอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี 2542 ตามมาด้วยการจัดตั้งกองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาที่ผูกพันกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) ในปี 2547, โครงการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อทำให้นโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่มีค่าใช้จ่ายเป็นจริงในปี 2549, โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดของกระทรวงพัฒนาสังคมฯ ในปี 2555 ฯลฯ ส่งผล

อย่างเห็นได้ชัดต่อการเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนรุ่น Gen Y (เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2523-2540) และ Z (เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2541-2552) เมื่อเทียบกับจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนรุ่น Gen X (เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2508-2522) และ Baby boomer (เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2489-2507)

ทั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์ว่านโยบายการศึกษาของไทยตลอดห้วงเวลาที่ผ่านมามีส่วนในการตัดตอนวัฏจักรความยากจนข้ามรุ่นในครัวเรือนไทยอย่างไร ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่าจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรโดยภาพรวมจะยังต่ำกว่า 12 ปีของการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นตามลำดับจากประชากรทั้งสามช่วงอายุดังตารางข้างต้นก็สอดคล้องกับช่วงเวลาของแนวนโยบายการพัฒนาการศึกษาที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ นั้นแสดงว่าแนวนโยบายการพัฒนาการศึกษาที่ผ่านมาสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาแก่คนไทยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยที่เพิ่มมากขึ้นเล็กน้อยนั้นยังไม่ได้ช่วยให้เด็กรุ่นใหม่ในหลายครัวเรือนยากจนมีโอกาสเข้าศึกษาต่อถึงระดับมหาวิทยาลัย หรือมีโอกาสประกอบอาชีพในฐานะนายจ้าง ข้าราชการ ผู้จัดการ ผู้ประกอบวิชาชีพ งานของชญาณี ชะโนทัย ปี 2564 พบว่า สัดส่วนคนระดับรายได้ 20% ล่างได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยอยู่ที่ 1.2% ในขณะที่คนระดับรายได้ 9% และ 1% บนสุดได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยอยู่ที่ 39% หรือมากกว่า และ พบว่า สัดส่วนคนระดับรายได้ 20% ล่างสามารถเข้าถึงสถานะการทำงาน เช่น การเป็นนายจ้าง ข้าราชการได้ไม่ถึง 2% (Chayane Chawanote 2021, 8) นอกจากนี้เด็กในครัวเรือนยากจนจะมีโอกาสเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยอย่างจำกัดแล้ว ยังมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาก่อนเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลายอีกด้วย ในปี 2564 ข้อมูลสถิติรายงานว่ามีจำนวนนักเรียนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาประมาณ 238,707 คน (สังกัดสพฐ. 78,003 คน, สังกัดสป. 50,592 คน, สังกัดสอศ. 55,599 คน และผู้พิการในวัยเรียนสังกัด พม. 54,513 คน) (Equitable Educational Fund 2022). ประกอบกับข้อมูลจาก TPMAP ในปี 2565 ได้รายงานว่ามีครัวเรือนไทยประมาณ 597,248 ครัวเรือนที่มีแนวโน้มจะตกอยู่ในความยากจนข้ามรุ่น ข้อมูลแวดล้อมเหล่านี้อาจช่วยตั้งข้อสังเกตได้ว่านโยบายการศึกษาของไทยที่ผ่านมามีส่วนช่วยขยายโอกาสทางการศึกษา แต่งบประมาณที่ลงไปกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อาจยังไม่เพียงพอต่อการตัดตอนวัฏจักรความยากจนข้ามรุ่นในครัวเรือนไทยได้อย่างเบ็ดเสร็จ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาก็ดี หรือการขาดโอกาสในการศึกษาต่อหลังจบการศึกษาภาคบังคับและขั้นพื้นฐานก็ดีล้วนเกี่ยวโยงอย่างแยกไม่ออกจากนโยบายสังคมด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับรายได้ของผู้ปกครองและเศรษฐกิจโดยรวมของครัวเรือน

รอคอยข้ามรุ่น: ไร้นันทุนชีวิต ส่งผ่านความยากจน และยังคงยากจนเรื้อรัง

บทความวิจัยนี้ต้องการสะท้อนข้อเท็จจริงจากภาคสนามผ่านเรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญของครัวเรือนยากจนในสามช่วงรุ่น เพื่อตอบข้อถกเถียงหลักของบทความอย่างน้อยสองประเด็นคือ หนึ่ง ความยากจนยังดำรงอยู่และถูกส่งผ่านข้ามรุ่นได้อย่างไร สอง ช่วงเวลาของการรอคอยนโยบายการศึกษาที่จะช่วยตัดตอนวงจรความยากจนข้ามรุ่นเป็นช่วงเวลาที่คุณ

ยากจนแล้วแล้วแล้วเสียโอกาสบางอย่างในชีวิตไปอย่างไม่มีวันหวนกลับมา

ไ้ต้นทุนชีวิต การศึกษาน้อย รายได้ต่ำ และส่งผ่านความยากจน

ผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญที่เกิดประมาณช่วงปี พ.ศ. 2489-2512 ในครอบครัวที่ยากจน ไร่ที่ดินทำกิน พ่อแม่มีการศึกษาน้อย เป็นคุณลักษณะสำคัญร่วมกันของการที่คนรุ่นนี้เกิดมาด้วยต้นทุนชีวิตที่จำกัด หรือ อาจกล่าวง่ายๆว่าเกิดมาพร้อมกับความยากจน ด้วยต้นทุนชีวิตที่จำกัดนี้ไปสู่การลงทุนกับการศึกษาของลูกที่จำกัด และทำให้ความยากจนของคนรุ่นนี้ถูกส่งผ่านสู่คนรุ่นลูกที่เกิดในช่วงปีพ.ศ.2525 เป็นต้นไป อย่างสุรินทร์ เกิดปี 2506 ที่อำเภอเมืองเก่า จังหวัดพิจิตร เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนวัดนครชุม (ปัจจุบันชื่อว่าโรงเรียนบ้านเมืองเก่า) พ่อของสุรินทร์เคยรับจ้างขี่สามล้ออยู่ในจังหวัดพิษณุโลก แม่ของสุรินทร์เกิดที่จังหวัดพิจิตร เป็นแม่ค้าขายผลไม้ ทั้งสองคนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พ่อและแม่ของสุรินทร์ไม่มีที่ดินหรือทรัพย์สินใด ๆ ตกทอดแก่ลูก ๆ สุรินทร์แต่งงานกับสงวน ชาวจังหวัดพิษณุโลก เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ มีที่ดินพร้อมบ้านเนื้อที่ประมาณ 60 ตารางวาซึ่งรับมรดกจากแม่ของสงวน แต่ปัจจุบันที่ดินดังกล่าวติดจำนองกับเจ้าหนึ่่นอกระบบเพราะสงวนเคยเอาบ้านไปจำนองไว้เมื่อครั้งที่ต้องการเงินมาจ่ายค่ารักษาวันโรคก่อนที่จะมีสิทธิใช้บัตรทองตามนโยบายสามสิบบาทรักษาทุกโรค ก่อนที่สงวนจะเสียชีวิต สงวนคือเสาหลักหาเลี้ยงครอบครัว เขาขี่รถพ่วงข้างขายไก่ปิ้ง แกง ผัก ได้กำไรประมาณวันละ 300 บาท แต่หลังจากที่สงวนเสียชีวิตแล้ว สุรินทร์ก็ไม่สามารถขี่รถออกเร่ขายของได้ รายได้ลดลงเหลือประมาณ 200 บาทต่อวัน สุรินทร์กับสงวนมีลูกสาวสองคน

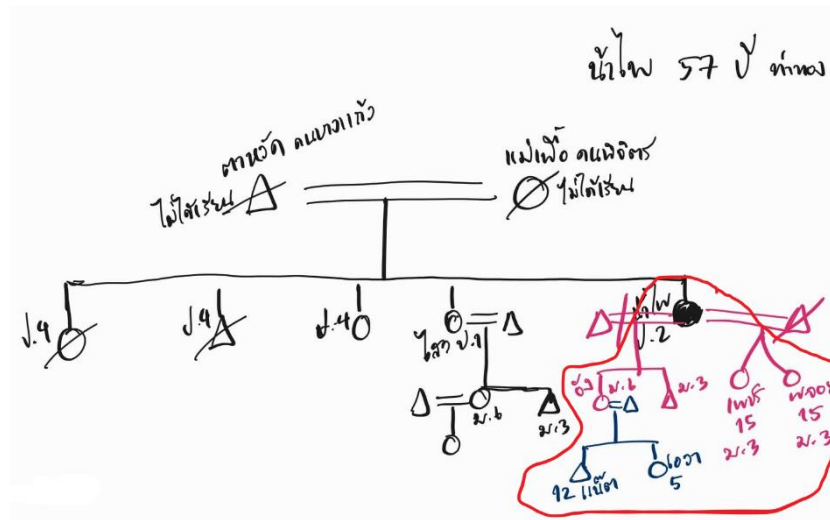
แม่ที่ลูกสาวคนโตเกิดปี 2525 จบการศึกษาชั้นป.6 โรงเรียนวัดสว่างอารมณ์ หรือที่เธอเรียกเชิงเหน็บแนมว่าโรงเรียนวัดสว่างคอนแวนต์ ด้วยเพราะสุรินทร์และสงวนมีฐานะยากจน แม่ที่จะได้เงินไปโรงเรียนวันละประมาณ 2-5 บาทและต้องเดินไปโรงเรียนเองเพราะพ่อแม่ไม่มีแม้แต่รถจักรยานจะขับไปส่ง แม่ที่ไม่ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเพราะโรงเรียนวัดสว่างอารมณ์มีระดับชั้นเรียนสูงสุดที่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และทางบ้านไม่มีความสามารถจะไปรับไปส่งแม่ที่ไปโรงเรียนท่าทองพิทยาคม โรงเรียนในพื้นที่ที่มีระดับชั้นเรียนสูงสุดที่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ส่วนเบนซ์ลูกสาวคนที่สองเกิดในปี 2527 มีโอกาสเข้าเรียนในระดับชั้นปวส.วิทยาลัยเทคนิค แต่เรียนไม่จบเพราะความยากจน ปัจจุบันสุรินทร์และแม่ที่ช่วยกันขายไก่ปิ้ง ผักสดและกับข้าว บางชนิดอยู่หน้าบ้าน มีรายได้ประมาณ 200-300 บาท สุรินทร์ใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐราคา 200 บาทและแม่ที่ใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐราคา 300 บาทเพื่อแลกข้าวสารและของใช้ในครัวเรือน

มณี (เกิดปี 2508) สำเนียง (เกิดปี 2509) ฌอน (เกิดปี 2512) สามพี่น้องเกิดแถวย่านโรงหนังเก่ากลางเมืองพิษณุโลก พ่อของทั้งสามรับจ้างตีมีด ส่วนแม่รับจ้างทั่วไป ไม่มีที่ดินเพาะปลูก มณีกับฌอนไม่ได้เรียนหนังสือ สามารถบวกเลขพอให้ค้าขายได้ สามารถเขียนชื่อและนามสกุลของตัวเองได้แต่อ่านหนังสือไม่ออก ส่วนสำเนียงจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดท่ามะปราง แต่งงานกับพิสิษฐ์คนหาปลาในแม่น้ำเพื่อส่งขายตลาดในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ส่วนช่วงเวลาอื่นรับจ้างก่อสร้าง สำเนียงให้ที่พักอาศัยแก่ลูกสาว หลานชายและ

หลานสาวของถนอม เนื่องจากบ้านของถนอมทรุดโทรมและชำรุดมาก ส่วนถนอมเป็นแม่ค้าขายของกินอยู่หน้าวัดจันทร์ตะวันออก ถนอมไม่ได้ขายของทุกวันและของกินที่ถนอมขายก็ไม่ซ้ำกันในแต่ละวันขึ้นอยู่กับต้นทุนที่มี บางวันมีต้นทุนมากพอจะขายลูกชิ้น บางวันขายเฉาก๊วย บางวันขายข้าวโพดต้มถั่วต้ม แต่บางวันก็ขายของไม่ได้เลยเพราะไม่มีเงินต่อทุนและต้องหันไปรับจ้างตัดใบเตยส่งขายตลาดแทน ถนอมมีลูกทั้งหมดสามคน แต่ละคนมีภาระของตัวเองและถนอมก็เป็นภาระที่ลูกๆต้องช่วยกันดูแลเช่นเดียวกัน ส่วนมณี มีหลานสาวสองคนอายุ 19 ปี และ 9 ปีที่อาศัยร่วมขายเคาเดียวกัน ส่วนพ่อแม่ของเด็ก ๆ เลิกรากันและต่างคนต่างไปมีครอบครัวใหม่ แม้ว่าลูกสาวของมณีจะรับภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของหลานสาวเป็นหลัก แต่ก็ขาดเงินส่งเสียอยู่เป็นประจำเนื่องจากรายได้ที่ไม่มั่นคง มณีจึงออกไปขายของกับถนอมโดยแบ่งพื้นที่วางขายของบนรถเข็นเดียวกัน มณีมีลักษณะการขายของแบบเดียวกับถนอมคือ อาหารที่จะวางขายขึ้นอยู่กับทุนที่มีในแต่ละวัน บางวันมณีขายกล้วยทอด บางวันขายขนมเบื้องญวน มณี สำเนียงและถนอมมีรายได้ที่ไม่แน่นอนในแต่ละวันหรือเรียกว่า “หาเช้ากินค่ำ” ทั้งมณี สำเนียงและถนอมมีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของใช้จำเป็นในครัวเรือนและพียงพิงทรัพยากรในครัวเรือนกันไปมา เช่น มณีมีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐราคา 300 บาท ถนอมมีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐราคา 200 บาท เมื่อเอาไปแลกข้าวสาร ไข่ แป้งท้าว ยาสระผม น้ำมัน ฯลฯ มาแล้วก็อาจจะแบ่งกันใช้ หรือมอเตอร์ไซด์ของถนอมคันเดียวใช้ร่วมกับครัวเรือนของมณีและสำเนียง หรือ ลูกสาว หลานสาวและหลานชายของถนอมต้องไปอาศัยร่วมขายเคาเดียวกับบ้านของสำเนียงและพิสิษฐ์ที่มีเนื้อที่ประมาณ 17 ตารางวา เพราะบ้านของถนอมทรุดโทรมและชำรุดมาก เป็นต้น ชีวิตของมณี สำเนียงและถนอมอยู่กับความยากจนมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และของทั้งสาม และได้ส่งผ่านความยากจนและโอกาสทางการศึกษาที่จำกัดไปยังรุ่นลูกของตัวเอง

อำไพเกิดช่วงปี 2508 เป็นลูกของตาหัดคนบางแก้วและแม่เพ็ญคนพิจิตร ทั้งตาหัดและแม่เพ็ญไม่ได้เรียนหนังสือ ตาหัดเคยมีที่ดินแถวบึงเกรียบ บ้านหนองปลิวแถวตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก หลังจากนั้นตาหัดขายที่ดินแถวบึงเกรียบและย้ายครอบครัวมาอยู่ที่หนองห้วยยาง ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่ดินที่มีอยู่แค่งานกว่าถูกแบ่งกันในจำนวนลูก 5 คน ที่ดินส่วนที่อำไพได้นั้นเพียงพอแค่สร้างบ้านหลังเล็ก ๆ เท่านั้น ไม่สามารถเพาะปลูกเพื่อหาเลี้ยงชีพได้ อำไพเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านหนองปรือ สามารถเขียนชื่อและนามสกุลของตัวเองได้ แต่อ่านหนังสือไม่ออก อำไพแต่งงานทั้งหมดสามครั้งมีลูกทั้งหมดสี่คน ปัจจุบันลูกสาวฝาแฝดสองคนสุดท้ายอยู่ในความรับผิดชอบของลูกสาวคนโตของอำไพ อำไพไม่มีงานทำไม่มีรายได้ จึงทำหน้าที่ช่วยดูแลหลานสาวอายุ 5 ขวบอยู่ที่บ้าน ปัจจุบันใช้สิทธิ์รักษาพยาบาลบัตรทองและบัตรสวัสดิการแห่งรัฐราคา 200 บาท ระดับการศึกษาและการไร้เงินสะสมของอำไพส่งผลต่อการสิ้นสุดการศึกษาของลูกๆของเธอ

นอกจากอำไพจะส่งผ่านต้นทุนชีวิตที่จำกัดให้กับลูกๆแล้ว ยังส่งผ่านภาระบางอย่างนั้นคือลูกสาวฝาแฝดสองคนให้ลูกสาวคนโตของเธอรับภาระค่าใช้จ่ายทุกอย่าง ทำให้ลูกสาวคนโตซึ่งทำงานเป็นแคชเชียร์ที่ 7-11 ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อแบกรับค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครัวเรือน

ภาพที่ 1 Genogram ครอบครัวของอำไพ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของน้องสาวฝาแฝดและลูกๆของตัวเอง จะเห็นว่าสิ่งที่รุ่นของอำไพส่งผ่านไปยังรุ่นลูกและรุ่นหลานไม่ใช่แค่ความยากจนในแง่ของเงินทองหรือทรัพย์สินสมบัติ แต่ยังเป็นความไม่แน่นอน ความไม่มั่นคงหรือความเสี่ยงในชีวิต ในกรณีนี้คือ ทั้งลูกสาวฝาแฝด หลานชายและหลานสาวของอำไพมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาได้ทุกเมื่อ

พี่ตุ้มเกิดปี 2512 ที่บ้านโนนสาวเอ้ ตำบลผ่านศึก อำเภอธวัชบุรี จังหวัดสระแก้ว แม่เป็นชาวนา ไม่ได้รู้หนังสือ พี่ตุ้มเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พี่ตุ้มอยากเป็นครู ไม่ก็ทำงานเป็นสาวโรงงาน แต่รู้ว่าตัวเองยากจน ไม่มีโอกาสอะไรเลย โรงเรียนใกล้บ้านมีถึงระดับชั้นไหนก็เรียนถึงระดับชั้นนั้น เพื่อนๆในหมู่บ้านที่อายุรุ่นราวคราวเดียวกันก็เรียนจบแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเป็นชาวนากันเกือบทั้งหมด เคยแต่งงานกับทหารเกณฑ์และมีลูกสาวหนึ่งคนเกิดปี 2535 พี่ตุ้มเคยคาดหวังว่าการแต่งงานจะช่วยทำให้หลุดพ้นจากความยากจน แต่ความเป็นจริงก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้น การสมรสไม่ได้ช่วยให้พี่ตุ้มเลื่อนขั้นขึ้นได้ “สามีนคนแรกเป็นแค่พลทหาร เราเองชอบ ดชด. ยศมันสูงกว่านะ แต่ใคร ๆ ในหมู่บ้านก็อยากได้” หลังจากเลิกรากัน พี่ตุ้มย้ายออกจากพื้นที่มารับจ้างขายผักอยู่ในตลาดสี่มุมเมืองและเจอกับทวิเกษตรกรปลูกและส่งขายผักคะน้าจากจังหวัดพิษณุโลก พี่ตุ้มกับทวิแต่งงานกันและมีลูกด้วยกันสองคน ชีวิตครอบครัวของพี่ตุ้มสามารถดำรงชีพได้อย่างดีมาตลอดจนกระทั่งเมื่อ 7 ปีที่แล้ว ทวิมีอาการสโตรกและกลายเป็นผู้ป่วยติดเตียง นับตั้งแต่นั้นมาครัวเรือนของพี่ตุ้มกลายเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินเรื้อรังต่อเนื่องซึ่งเป็นผลมาจากค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลที่เบิกจ่ายไม่ได้บางส่วน ทวิและการที่พี่ตุ้มต้องสูญเสียรายได้รายวันจากการไม่ได้ออกไปทำงานเพราะต้องคอยดูแลแม่ให้ทวิแทบจะทุก ๆ 30 นาที แม้ว่าครัวเรือนนี้จะได้รับสิทธิรักษาพยาบาลและมีอาจารย์แพทย์ประจำตำบลร่วมกับอสม. ออกพื้นที่ช่วยรักษาแผลกดทับให้เป็นประจำ แต่ครัวเรือนนี้ยังคงมีค่าใช้จ่ายที่นอกเหนือจากค่า

อุปโภคบริโภคในครัวเรือน เช่น ค่าแพมเพิส ค่านมผง ค่าสายยางดูดเสมหะ ฯลฯ ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลของทวีนี่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการศึกษาของลูกทั้งสองคนที่เรียนอยู่ในระดับชั้น ปวช. ปี 1 และ ป.5

ปัจจุบันพี่ตุ้มมีรายได้ที่ไม่แน่นอนแต่มีหนี้สินที่แน่นอน โฉนดที่ดินที่ตั้งของบ้านถูกเอาไปจำนองที่เมืองไทยลิซซิ่ง พี่ตุ้มได้รับการส่งเงินและอาหารบ้างจากลูกสาวคนแรกกับสามีเก่า ซึ่งเอาหลานสาวอายุ 8 ปีมาฝากพี่ตุ้มเลี้ยงอีก พี่ตุ้มที่มีรายได้ไม่แน่นอนต้องดูแลเด็กสามคนในบ้านและผู้ป่วยติดเตียง ในช่วงตี 4 ของทุก ๆ วัน พี่ตุ้มจะออกไปรับจ้างกวาดล้างตลาดได้ค่าแรงวันละ 200 บาท แต่เนื่องจากพี่ตุ้มต้องการเอาเงินสดเป็นก้อนออกมาใช้จ่าย จึงเบิกเจ้าของตลาดออกมา 10,000 บาทต่อรายสองเดือน ความจริงแล้วถ้าพี่ตุ้มสามารถรอเวลาได้และเบิกจ่ายรายวันวันละ 200 บาท ค่าจ้างกวาดล้างตลาดทั้งสองเดือนของพี่ตุ้มจะมีราคา 12,000 บาท แต่เมื่อพี่ตุ้มรอเวลาจนได้เงินก้อนไม่ไหวเพราะค่าใช้จ่ายที่ไล่หลังกามาทุกวัน พี่ตุ้มจึงต้องยอมเสียเปรียบเจ้าของตลาดไป 2,000 บาท หลังจากกวาดล้างตลาดเสร็จช่วง 6 โมงเช้าจะกลับบ้านมาทำอาหารเช้าและขี่มอเตอร์ไซด์ไปส่งเด็ก ๆ ที่โรงเรียน พี่ตุ้มใช้พื้นที่ข้างบ้านเนื้อที่ประมาณ 200 กว่าตารางวาปลูกผักบุงไว้เก็บขายเป็นรายได้เสริมเพราะอายุเก็บเกี่ยวสั้นสามารถเอาเงินมาใช้ได้เร็ว

จะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญทั้ง 6 ท่านนี้เกิดมาในครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือเคยมีที่ดินทำกิน มีการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา มีเพียงพี่ตุ้มที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อดูจากภาพข้างล่างจะเห็นชัดเจนว่าพี่ตุ้มเรียนจบชั้นป.6 เพราะได้รับประโยชน์จากขยายการศึกษาภาคบังคับและการเพิ่มจำนวนโรงเรียนประถมศึกษามากมายในพื้นที่ห่างไกลในช่วงแผนพัฒนาฯ ที่ 2-4

แผนพัฒนาฉบับที่ 1				แผนพัฒนาฉบับที่ 2				แผนพัฒนาฉบับที่ 3-4	
2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512		2515-2524	
ปีเกิด สุรินทร์		ปีเกิด อำไพ	ปีเกิด สำเนียง			ปีเกิด ถนอม	ปีเกิด ตุ้ม		
ขยายการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1 - ป.4)				เพิ่มจำนวนโรงเรียนในภูมิภาค				เร่งผลิตครู เปลี่ยนระบบโรงเรียนจาก แบบ 4 : 3 : 3 : 2 (3) เป็นแบบ 6 : 3 : 3 ในการศึกษา 2521	

ภาพที่ 2 เส้นเวลาของแผนพัฒนาฯ/พัฒนาการด้านการศึกษา และช่วงปีเกิดของกรณีศึกษารุ่น Baby Boomer และ Gen X
ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2566

จากภาพด้านบนจะเห็นชัดเจนว่าในช่วงชีวิตของสุรินทร์ อำไพ สำเนียง ถนอม และพี่ตุ้ม นั้นเป็นช่วงที่ประเทศไทยเริ่มมีทิศทางการพัฒนาคนผ่านการขยายการศึกษาภาคบังคับและการเพิ่มจำนวนโรงเรียน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านอื่น ๆ ที่จะช่วยขยายโอกาสทางการศึกษา

ของคนช่วงรุ่นนี้ เพราะทิศทางการพัฒนาประเทศยังอยู่เพียงแค่การสร้างโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ และทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยังอยู่ในระยะของการพัฒนาการเกษตร การแก้ไขภัยแล้ง ภาวะทุพโภชนาการ ฯลฯ ดังนั้น การไม่มีต้นทุนในชีวิตอย่างการศึกษา ที่ดิน ทรัพย์สินและทักษะใด ๆ ทำให้คนช่วงรุ่นที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสุรินทร์ อำไพ สำเนียง ถนนอม และพี่ตุ้มส่งผ่านความยากจนไปสู่คนรุ่นลูกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รับมรดกความยากจน แบบรับภาระ และรอยค้อยนโยบายเพื่อฟื้นความยากจน

ความยากจนในทรัพย์สินเงินทองและการมีควมรู้ที่น้อยของคนรุ่น Baby boomer และ Gen X ข้างต้นถูกส่งผ่านข้ามรุ่นมายังเบนซ์ ฝน อัง และ ปิ คนรุ่น Gen Y ที่เกิดในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2526-2532 ทั้งสี่คนมีจุดร่วมกันคือเป็นทายาทรับมรดกความยากจนจากรุ่นของสุรินทร์ ตุ้ม อำไพ และถนนอม แม้ว่าทั้งสี่คนจะเกิดและเติบโตมาภายใต้แผนพัฒนาฉบับที่ 5 เป็นต้นมา และได้ประโยชน์จากนโยบายนอมโรงเรียน การศึกษาภาคบังคับ 9 ปีและขั้นพื้นฐาน 12 ปี แต่ความยากจนในครัวเรือนนั้นรุนแรงจนเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาของทั้งสี่คน

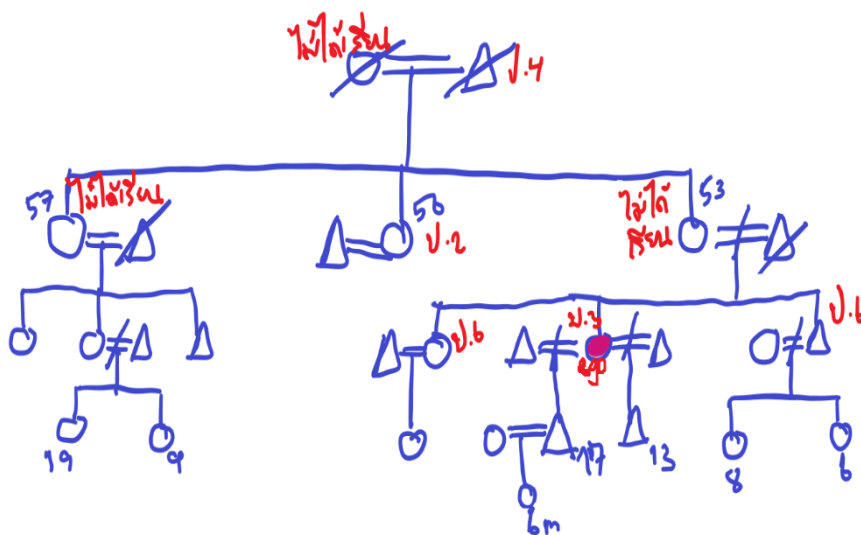
เบนซ์เป็นลูกสาวคนที่สองของสุรินทร์ เกิดปี 2526 เรียนไม่จบชั้นปวส.เพราะความยากจน เคยแต่งงานและมีลูกชายสองคน ลูกชายคนโตอายุ 16 ปี ลูกชายคนเล็กอายุ 5 ปี ทั้งสองอาศัยอยู่กับสุรินทร์ เพราะเบนซ์แต่งงานใหม่และมีลูกชายอีกคนอายุ 2 ปี ลูกชายคนโตของเบนซ์เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนของรัฐบาลซึ่งไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมการศึกษา แต่เนื่องจากลูกชายคนโตเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาแล้วจึงไม่ได้รับสวัสดิการอาหารกลางวัน และนมเสริมที่โรงเรียน เบนซ์มีค่าใช้จ่ายประจำต่อลูกทั้งสามคน เช่น ค่านม ค่าอาหารกลางวัน ค่ารถโรงเรียน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของตัวเอง ค่าผ่อนรถมอเตอร์ไซด์ที่เข้าไฟแนนซ์ ฯลฯ ในขณะที่มีรายได้จากการเป็นลูกจ้างขายโทรศัพท์มือถือในห้างสรรพสินค้าราวหมื่นกว่าบาท ในครัวเรือนของสุรินทร์และครัวเรือนใหม่ของเบนซ์ เธอคือเสาหลักที่รับภาระค่าใช้จ่ายเป็นหลัก

เนกเช่นเดียวกับฝนลูกสาวคนแรกของพี่ตุ้มที่เกิดกับสามีคนแรก ฝนเกิดปี 2530 เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนคลองน้ำใสวิทยาคาร ฝนทำงานอยู่ที่โรงงานแถวจังหวัดชลบุรี เนื่องจากไม่มีเวลาเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดจึงส่งบุตรสาวชื่อน้องญาญ่าอายุ 8 ปีมาอยู่กับพี่ตุ้มที่จังหวัดพิษณุโลก แม้ว่าฝนจะรับผิดชอบส่งเงินเลี้ยงดูญาญ่าเป็นประจำ แต่บางครั้งที่เงินขาดมือก็เป็นภาระของพี่ตุ้มที่ต้องหยิบยืมหรือขอกู้เงินนอกระบบมาใช้จ่าย ในช่วงแรกเกิดถึงอายุประมาณ 15 ปี ฝนใช้ชีวิตอยู่กับพี่ตุ้มโดยลำพังที่บ้านโนนสาวเอ้ พี่ตุ้มรับจ้างทำนาและรับจ้างขนของหนีภาษี (ข้าว น้ำตาล ผงชูรส ฯลฯ) จากฝั่งไทยไปส่งยังด่านเข้าเมืองกัมพูชาตรงจุดเขาพนมมัลย์ บ้านคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (ปัจจุบันเรียกว่าจุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ)

ฝนต่อสู้นับรันทหารายได้ช่วยพี่ตุ้มตั้งแต่เด็ก ๆ ฝนเห็นประกาศรับสมัครแดนเซอร์แถวตลาดบ้านหนองคู จึงขออนุญาตพี่ตุ้มไปสมัครเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ฝนเป็นแดนเซอร์รับจ้างตั้งแต่สมัยเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้กับรุ่นภาลาซึ่ง รับจ้างเต้นงานบวช งานแต่งและตามคอนเสิร์ต เช่น วงร็อคคองคย ได้ค่าตอบแทนคืนละประมาณ 300 บาท และได้ทิปเสริมอีก

ประมาณวันละ 200 บาท รายได้จากการเป็นแดนเซอร์ของฝนสามารถช่วยให้ทั้งสองแม่ลูกพอมีชีวิตที่ดีได้ แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะเป็นต้นทุนทางการศึกษาของฝนได้ หลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ฝนอยากจะเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและอยากจะเรียนในระดับชั้นอุดมศึกษา น้องชายของพี่ตุ้มที่เรียนจบชั้นปวส.และเป็นเสาหลักของครัวเรือนสัญญาไว้ว่าจะเป็นผู้ส่งเสียฝนเรียนต่อ แต่ก็มีอันต้องเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ พี่ตุ้มกู้เงินนอกระบบมาทำศพให้น้องชาย จากยอดเงินกู้ไม่กี่บาทแต่ดอกเบี้ยทบไปมาจนพี่ตุ้มและฝนต้องย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพเพื่อหาเงินใช้หนี้ และฝนก็ต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันฝนทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งที่จังหวัดชลบุรี และส่งลูกสาวของตัวเองมาให้พี่ตุ้มดูแล แม้จะมีเงินฝากเลี้ยงเดือนละ 4,000 บาทให้พี่ตุ้ม แต่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของพี่ตุ้มรวมถึงค่ารักษาพยาบาลของสามีที่เป็นผู้ป่วยติดเตียงทำให้ชีวิตของพี่ตุ้มและฝนเป็นชีวิตที่แบกรับภาระและพึ่งพิงกันไปมารวมทั้งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการศึกษาต่อคนรุ่นลูกของพี่ตุ้มและของฝนอย่างเห็นได้ชัด

โอกาสทางการศึกษาที่หลุดลอยไปจากชีวิตของเบนซ์และฝนเป็นสิ่งที่สูญเสียไปและไม่มีวันจะได้กลับคืน เพราะเวลาของชีวิตหลังจากหลุดออกจากระบบการศึกษานั้นเดินหน้าอย่างรวดเร็ว ทั้งสองแต่งงาน มีลูก เลี้ยงดูพ่อแม่และมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งทั้งเบนซ์และฝนกลายเป็นคนรุ่นตรงกลางหรือ sandwich generation ที่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายของคนรุ่นพ่อแม่และคนรุ่นลูกทั้ง ๆ ที่ตัวเองมีวุฒิการศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษา ในคนช่วงรุ่นเดียวกับเบนซ์และฝนที่เกิดในปี 2532 อย่างอังและบีกีเผชิญกับสภาพชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบันไม่แตกต่างกันในภาพรวมสักเท่าไร

ภาพที่ 3 Genogram ครัวเรือนของอัง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

อังเป็นลูกสาวคนแรกที่เกิดกับสามีคนแรกของอำเภอ ฝนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนท่าทองพิทยาคมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อังตัดสินใจไม่เรียนต่อเพราะไม่มีเงินและอำเภอไม่มีศักยภาพที่จะส่งเสีย อังแต่งงานและมีลูกชายกับสามีคนแรกที่มีอาชีพเลี้ยงเป็ด

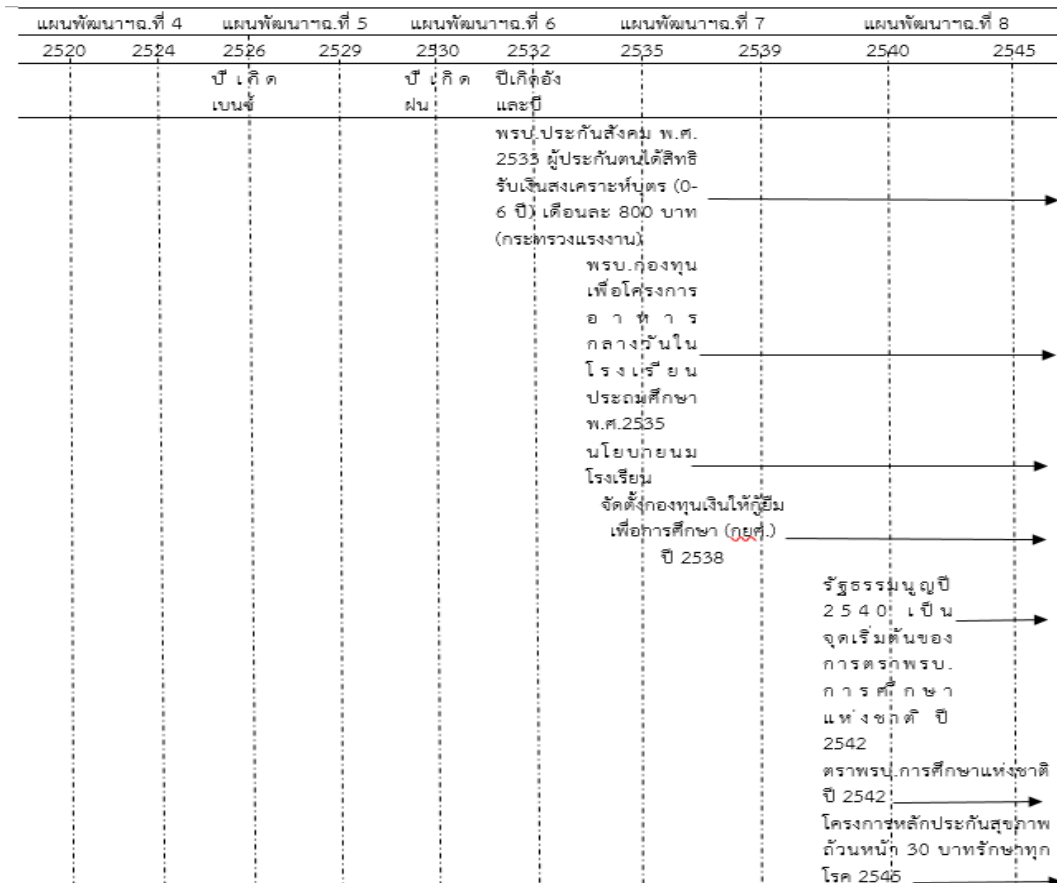
ไล่ทุ่ง หลังจากเลิกกับสามีคนแรก อังแต่งงานใหม่กับสามีที่รับจ้างขับรถบรรทุกดิน มีลูกสาวอายุ 5 ปี ปัจจุบันยังทำงานเป็นพนักงานแคชเชียร์ของ 7-11 และเข้ากะเป็นไรเดอร์เซเว่นเพื่อเพิ่มรายได้ด้วย นอกจากลูกของตัวเองสองคนแล้ว อังยังต้องเลี้ยงดูอำเภอไฟซึ่งไม่ได้ทำงานและไม่มีรายได้ใด ๆ รวมทั้งส่งเสียน้องสาวฝาแฝดที่เกิดจากอำเภอไฟและสามีคนที่สาม ในฐานะพี่สาวที่ดูแลน้องสาวเหมือนแม่อีกคน อังรับภาระค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของน้องสาวฝาแฝดทุกอย่าง ได้แก่ ค่าขนม ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าเครื่องแบบนักเรียน ฯลฯ อังตั้งใจว่าจะให้น้องสาวฝาแฝดเรียนต่อที่โรงเรียนปัญญาวัดหลังจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะจะได้เข้าทำงานใน 7-11

ปีเกิดปีเดียวกับอัง เป็นลูกสาวคนที่สองของถนอม ถนอมและสามีเลิกกันตั้งแต่ปียังแบเบาะ ปีถูกเลี้ยงโดยเพื่อนบ้าน ยายแท้ๆและพี่สาวของแม่สลับกันไปมา เมื่ออายุ 7 ปีเริ่มหาเลี้ยงตัวเองด้วยการรับจ้างเก็บขยะ รับจ้างล้างชามถ้วยเตี๋ย การรับจ้างขายข้าวกล่อง บิจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เคยมีโอกาสเข้าเรียนที่วิทยาลัยเทคนิคแต่เรียนไม่จบ แม้ว่าจะทำงานสารพัดอย่างไม่ว่าจะเป็น รับจ้างรีดผ้า รับจ้างทำความสะอาดบ้าน รับจ้างเป็นแรงงานก่อสร้าง เป็นพนักงานขายกระเป๋าในห้างสรรพสินค้า รวมถึงเป็นเด็กขงเหล้า แต่ปีก็ต้องตัดสินใจออกจากโรงเรียนอยู่ดี เพราะไม่มีเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น ค่าทำรายงาน ค่าทัศนศึกษา ฯลฯ ปีกล่าวว่า “พูดง่าย ๆ คือ อะไรที่เป็นค่าใช้จ่ายนอกเหนือจากที่รัฐให้ ไม่สามารถทำอะไรได้เลย” หลังจากออกจากระบบการศึกษาอย่างถาวร ปีก็เข้าสู่วงจรชีวิตที่ไม่แตกต่างไปจากเบนซ์และอัง คือแต่งงาน-มีลูก-เลิก-แต่งงานใหม่-มีลูก เนื่องจากในครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นนี้ ปีมีระดับการศึกษาที่สูงที่สุดและอยู่ในวัยแรงงาน เธอจึงกลายเป็นเสาหลักในการพยุงครัวเรือน ปีรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างในครัวเรือน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าอาหาร ค่าขนมไปโรงเรียนของลูกตัวเองและหลาน ฯลฯ ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนคงที่แต่รายได้ของปีไม่เคยแน่นอน ต้นปี 2565 เธอเช่ารถขายข้าวแกง ในขณะที่กลางปี เธอตกงานและต่อมาก็ได้งานเป็นพนักงานเชียร์สินค้าในแม็คโคร ก่อนที่จะตกงานอีกครั้งหลังจากหมดสัญญาการทำงานระยะสั้นเพียง 3 เดือน ในช่วงที่เธอตกงาน เธอจะรับจ้างเป็นคนชงเหล้าตามร้านอาหาร แต่เมื่อรายได้ไม่พอกับรายจ่ายในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าอาหารที่ต้องเลี้ยงดูสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน ปีจะต้องไปรอรับแจกกับข้าวตักบาตรที่วัดในช่วง 11 โมงของทุกวัน

“ตอนนี้หนูตกงาน ไม่มีเงินให้ลูกชายคนเล็กไปกินขนมที่โรงเรียน ยังดีที่โรงเรียนมีข้าวกลางวันให้ฟรี และเพื่อนๆแบ่งขนมให้ลูกหนูกิน ตกเย็นเขากลับมา หนูก็อุ่นกับข้าววัดให้ลูกกิน
อยากให้ลูกอึดมอดเวลา”
(สัมภาษณ์ปี มกราคม 2566)

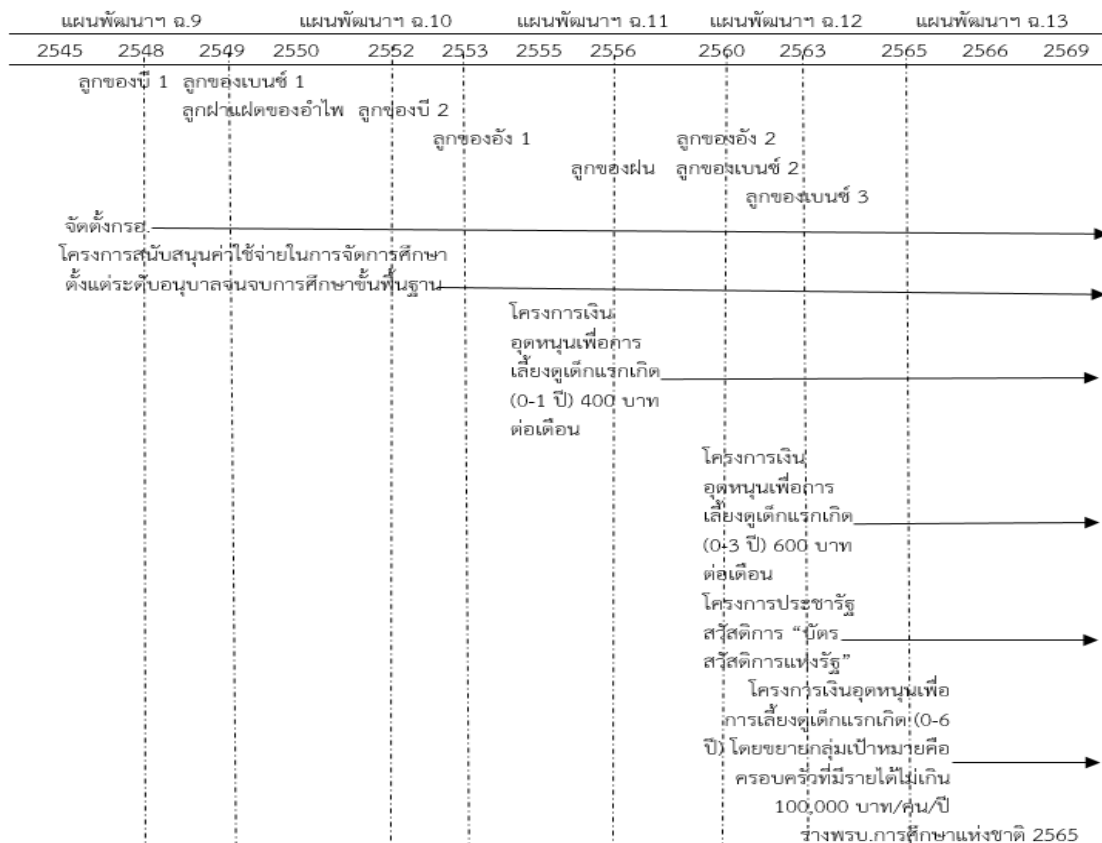
เรื่องราวของเบนซ์ ฝน อังและปี คนรุ่น Gen Y ที่น่าจะได้รับประโยชน์ด้านการศึกษาจากแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนานับตั้งแต่ฉบับที่ 3-6 แต่ก็ยังสูญเสียโอกาสที่จะได้เรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นไปเพราะความยากจนในครัวเรือน ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ความยากจนและระดับการศึกษาของคนรุ่นพ่อแม่เป็นตัวแปรสำคัญในการส่งผ่านความยากจนมาสู่รุ่นของลูก ความยากจนจากรุ่นของสุรินทร์ อำเภอ มณี สำเนียง ถนอม

และที่ตม ที่ส่งผ่านข้ามรุ่นมายังเบนซ์ ฝน อังและป๊ออาจไม่ได้มีระดับความรุนแรงและมีรายละเอียดของความยากจนในแบบเดียวกัน เพราะนโยบายการศึกษาและนโยบายสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาของคนรุ่นลูกก็มีส่วนช่วยในการขยายโอกาสทางการศึกษา เช่น การศึกษาภาคบังคับและการขยายจำนวนโรงเรียนที่มีถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปยังท้องถิ่นที่ห่างไกล มีส่วนที่ทำให้สภาพความยากจนที่เกิดขึ้นในรุ่นของเบนซ์แตกต่างจากสภาพความยากจนในรุ่นของแม่เธอ

ภาพที่ 4 เส้นเวลาของแผนพัฒนาฯ/พัฒนาการด้านการศึกษา และช่วงปีเกิดของกรณีศึกษารุ่น Gen ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

อย่างไรก็ดี การตัดสินใจยุติการศึกษาของทั้งสี่คนด้วยเหตุผลของความยากจนย่อมนำมาซึ่งคำถามว่า นโยบายการศึกษาและนโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างตรงจุดแล้วหรือยัง มากกว่านั้น การตัดสินใจยุติการศึกษาและเข้าสู่ตลาดแรงงานในฐานะแรงงานกึ่งทักษะกึ่งไร้ทักษะของทั้งสี่คนนี้สัมพันธ์กับช่องทางในการหารายได้และศักยภาพในการลงทุนกับอนาคตทางการศึกษาของคนรุ่นต่อไปซึ่งเสี่ยงที่จะรับช่วงต่อความยากจนข้ามรุ่น

ภาพที่ 5 เส้นเวลาของแผนพัฒนาฯ/พัฒนาการด้านการศึกษา และช่วงปีเกิดของกรณีศึกษา
รุ่น Gen Z และ Alpha
ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

เสียงหลุดจากระบบการศึกษา ทว่ายังมีความหวัง

ต้นทุนชีวิตจำกัดของถนอมที่ส่งมายังบีทำให้เธอดิ้นรนต่อสู้ในการใช้ชีวิตจนกระทั่งสามารถจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเธอภูมิใจมากกว่าเป็นระดับการศึกษาขั้นที่สูงที่สุดในบรรดาสมาชิกของครอบครัวเธอ อย่างไรก็ดี วุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นไม่สามารถทำให้เธอพ้นจากความยากจนได้ เธอมีทักษะที่จำกัด เธอทำงานรับจ้างรายวัน เธอเพิ่งออกจากพิษณุโลกไปเป็นกรรมกรก่อสร้างต่างถิ่น แล้วเธอก็กลับมาหางานทำที่บ้านเกิด เธอเป็นแม่ที่ยังต้องไปรอรับอาหารจากบาตรพระ เป็นแม่ที่เสียใจกับการไม่มีเงินค่าขนมให้ลูกไปโรงเรียน บีกล่าวว่า “แม่โรงเรียนจะให้เรียนฟรีถึงม.3 ก็ยังลำบากมาก ๆ” เธอสอนลูกชายคนเล็กว่า “ถ้าหนูเรียนจบสูงหนูจะได้จับปากกา จะไม่ต้องไปจับกระบอง” เธอหวังว่าลูกชายจะได้เรียนต่ออาชีวหลังจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กระนั้นก็ไม่มั่นใจว่าตัวเองจะมีศักยภาพมากพอที่จะส่งเสียลูกให้เรียนต่อหลังจบระดับการศึกษาภาคบังคับได้

ดังนั้น เพื่อให้ตัวเองสามารถส่งเสียเลี้ยงดูลูกได้อย่างดีที่สุด สิ่งที่เป็นรอยรอยคือ ตำแหน่งงานหรือ เงินทุนสักก้อนให้เธอลงทุนขายของในช่วงที่ตกงาน คนยากจนรุ่น Baby Boomer, Gen X และ Gen Y มีความฝันเมื่อครั้งยังเป็นเด็กทุกคน แต่เมื่อความยากจนทำให้ฝันของพวกเขาไม่

สามารถเป็นความจริงได้อีกต่อไป ความหวังตอนนโยบายการศึกษาไทยจึงคือความหวังต่ออนาคตของชนรุ่น Gen Z และ Gen Alpha อย่างแท้จริง อย่างคร้วเรือนของพี่ต๋มก็มีความหวังต่ออนาคตของลูกหลาน เพราะพี่ต๋มเห็นความสำคัญของการศึกษาและตระหนักจากประสบการณ์ชีวิตว่าการศึกษจะช่วยให้อคร้วเรือนหลุดพ้นจากความยากจน

“อยากให้ลูก ๆ และหลานญาติเรียนเก่งๆ มีงานทำดี ๆ ไม่อยากให้ลำบาก เราลำบากพอแล้ว ถ้าพี่มีโอกาสได้เรียนก็คงจะอยากเป็นครู บ้านเราจน ไม่มีโอกาสเรียนเหมือนคนอื่นเขาเสียเลย”

(สัมภาษณ์พี่ต๋ม กันยายน 2565)

ความหวังของลูกชายคนโตของเบนซ์ที่อยากเป็นพนักงานขายของในเทสโก้โลตัส ลูกชายคนเล็กของเบนซ์ที่อยากเป็นทหาร ลูกสาวและลูกชายของพี่ต๋มที่อยากทำงานในสนามบินและเป็นนักฟุตบอล ลูกสาวของฝนที่อยากเป็นนักร้อง ลูกชายของบีที่อยากเป็นช่างซ่อมมอเตอร์ไซด์ อาจจะไม่เป็นจริงหากชนรุ่น Gen Y ไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายได้อีกต่อไป และไม่มีนโยบายสังคมใดที่จะสามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนข้ามรุ่นได้อย่างตรงจุด

การศึกษาของไทยกับการ (ไม่) ส่งผ่านความยากจนจากรุ่นสู่รุ่น: ช่องว่างทางนโยบายและข้อสรุป

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้ง 10 คร้วเรือน ผู้วิจัยขอสรุปลักษณะของคร้วเรือนที่มีแนวโน้มว่าจะส่งผ่านหรือได้ส่งผ่านความยากจนจากรุ่นสู่รุ่นไปแล้ว ดังนี้

หนึ่ง การไร้ที่ดิน ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือที่ดินติดจำนอง รวมทั้งไม่สามารถยังชีพจากการเพาะปลูก ซึ่งเชื่อมโยงกับค่าใช้จ่ายด้านอาหารในคร้วเรือนสูงและการมีหนี้สินในคร้วเรือน

สอง ไม่มีเงินออมและไม่มีสินทรัพย์ที่สามารถแปลงเป็นเงินออม

สาม มีอัตราการพึ่งพิงกันในคร้วเรือนสูงมาก ในคร้วเรือนยากจนข้ามรุ่นมักมีคนแก่ คนพิการ คนว่างงาน เด็ก หากใครคนใดคนหนึ่งหาเงินเข้าบ้านได้มากที่สุดเกิดล้มป่วย บาดเจ็บหรือตกงาน คนอื่น ๆ ในคร้วเรือนจะได้รับผลกระทบตามกันอย่างรุนแรงและอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สี่ มีลักษณะของคร้วเรือนข้ามรุ่น (skipped generation household) ที่เด็กรุ่น Gen Z และ Gen Alpha ต้องอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย (Baby boomer และ Gen X) โดยคนรุ่นพ่อแม่ (Gen Y) ต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่แต่ไม่มีความสม่ำเสมอในการส่งเสียเงินค่าเลี้ยงดูบุตรให้กับปู่ย่าตายาย

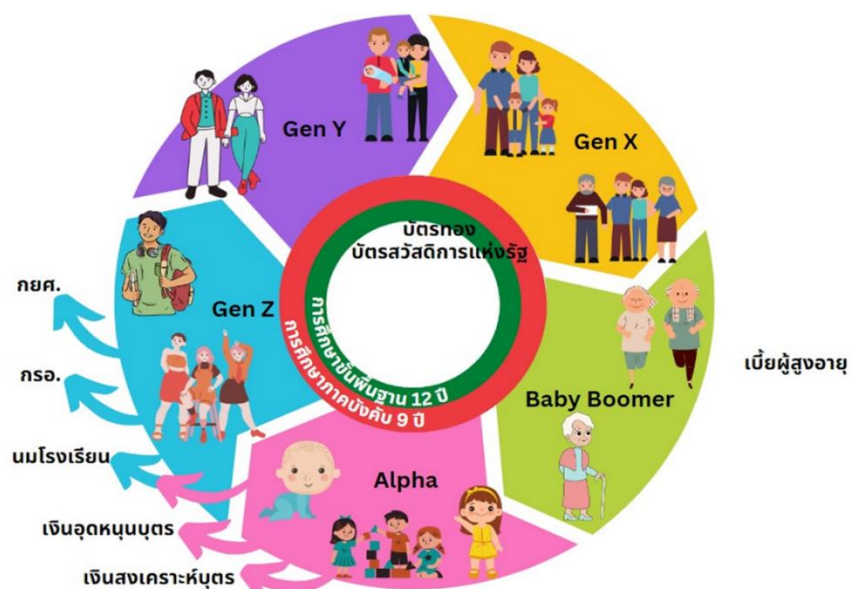
ห้า เด็กรุ่น Gen Z และ Gen Alpha เพศหญิงที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าตายายมีความเสี่ยงที่จะมีครอบครัวหรือตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรหรือเสี่ยงต่อการถูกคุกคามทางเพศ เนื่องจากอยู่ในบ้านที่มีสภาพทรุดโทรมชำรุด ไม่แน่นอนหนาและอยู่ในสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ไม่ปลอดภัย เช่น แวดล้อมไปด้วยกลุ่มวัยรุ่นที่ติด/ค้ายาเสพติด

หก ไม่มีอาชีพและรายได้ที่สม่ำเสมอและมั่นคง ส่วนมากเป็นแรงงานนอกระบบและเสี่ยงต่อการตกงานอยู่เสมอ

เจ็ด ระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนรุ่น Baby boomer และ Gen X อยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า รุ่น Gen Y อยู่ที่มีมัธยมศึกษาตอนต้น หากเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมักเป็นวุฒิมัธยมศึกษาจาก กศน. หรือการส่งเสียตัวเองเล่าเรียน และมักศึกษาต่อสายอาชีพมากกว่าสายสามัญหลังจบมัธยมศึกษาตอนต้น ในขณะที่รุ่น Gen Z และ Alpha มีความเสี่ยงต่อการหลุดจากระบบการศึกษาเพราะรายได้ของผู้ปกครองที่ไม่มั่นคง

เมื่อนำลักษณะของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นมาวิเคราะห์กับนโยบายการศึกษาหรือนโยบายสังคมต่าง ๆ ที่ผ่านมาจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างครั้งใหญ่อย่างการกำหนดการศึกษาภาคบังคับที่ 9 ปีในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 มีผลอย่างยิ่งต่อการขยายโอกาสทางการศึกษาของคนยากจน รวมไปถึงกองทุน กยศ., นโยบายเรียนฟรี 15 ปี, โครงการอาหารกลางวันและโครงการอาหารเสริมนม ก็เป็นนโยบายที่ช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือนและสามารถช่วยขยายโอกาสในชีวิตแก่คนยากจนได้จริง กองทุน กยศ. ทำให้เด็กจากครอบครัวยากจนสามารถเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษาได้ ในขณะที่บางนโยบายยังไม่ได้ช่วยให้หลุดพ้นจากความยากจน เช่น โครงการจ้างงานประชาชนว่างงานระยะสั้น U2T ของกระทรวงอุดมศึกษาฯ โครงการกระตุ้นเศรษฐกิจระยะสั้นอย่างโครงการเที่ยวด้วยกัน หรือคนละครึ่ง

เมื่อพิจารณาไปในแต่ละช่วงรุ่นจะพบว่า นโยบายสังคมที่จะช่วยเหลือคนยากจนในช่วงรุ่น Gen X และ Gen Y ที่เป็นช่วงรุ่นแบกรับภาระทั้งคนรุ่นพ่อแม่ (Baby Boomer) และรุ่นลูก (Gen Z และ Alpha) นั้นยังไม่มีนโยบายสังคมใดที่จะช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายอย่างยั่งยืน จะมีก็แต่การใช้สิทธิบัตรทอง 30 บาทและบัตรสวัสดิการประชารัฐราคา 200 บาทที่พบว่าผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ Gen Y ได้รับประโยชน์จริง

ภาพที่ 6 นโยบายสังคมกับช่วงรุ่นของคนไทย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการทำงานภาคสนามเพื่อเสนอนโยบายที่จะช่วยตัด
ตอนวงจรความยากจนข้ามรุ่น โดยเสนอแนะนโยบายที่เหมาะสมเฉพาะกับคนแต่ละช่วงรุ่น ดังตารางนี้

ตารางที่ 3 ข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีเป้าหมายเฉพาะช่วงรุ่น

ช่วงรุ่น	ข้อเสนอเชิงนโยบาย		
	นโยบาย	มาตรการ	เป้าหมายเฉพาะช่วงรุ่น
Baby Boomer / Gen X	ยกระดับคุณภาพชีวิตของคน ยากจนแบบเบ็ดเสร็จและเงินเอ็กซ์	-เพิ่มเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ -เข้าถึงที่พักพิงผู้สูงอายุ หรือ สถานดูแลผู้สูงอายุหรือบ้านพัก คนชราของรัฐ	การลดการพึ่งพิงต่อคนรุ่น Gen Y ในครัวเรือน
Gen Y	เพิ่มอำนาจทางเศรษฐกิจและ การออมของคนยากจนเจน วาย	-จัดตั้งกองทุนสวัสดิการ แรงงานนอกระบบโดยแยก ออกจากกองทุนประกันสังคม (รัฐอุดหนุนเพิ่มเติมนายจ้าง) -เพิ่มผลตอบแทนในการลงทุน ในกองทุนการออมแห่งชาติ -ใช้มาตรการทางการคลังเพื่อ ลดภาระค่าใช้จ่ายสินค้าโภค ภัณฑ์ -เพิ่มประเภทของภาษีที่มีผล ต่อสุขภาพ เช่น น้ำตาล (ของ หวาน) โดยสมทบในกองทุน สสส.หรือกองทุนอื่น ๆ	แบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือน เพิ่มเม็ดเงินในการลงทุนด้าน การศึกษา ต่อคนรุ่น Gen Z และ Alpha
Gen Z และ Alpha	เด็กไทยเข้าถึงและไม่หลุดออก จากระบบการศึกษาจนถึง 12 ปี	-ยกเลิกกฎเกณฑ์ที่ไม่จำเป็นใน สถานศึกษาที่จะสร้างภาระ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ชุด นักเรียน ชุดขาวปฏิบัติธรรม ชุดผ้าไทย -คืนเวลาการสอนของครูต่อ นักเรียน ลด/เลิกพิธีกรรมการ ตั้งโต๊ะประเพณีเอกสาร -ขยายโครงการอาหารกลางวัน และนมโรงเรียนฟรีจนถึงอย่าง น้อยมัธยมศึกษาปีที่ 3 -จัดระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ ไม่เป็นการสร้างภาระในการ เข้าถึงการศึกษา เช่น อุดหนุน รถโรงเรียน หรือผู้ประกอบ กิจการรถโรงเรียน	ขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้ความยากจนไม่ใช่ปัจจัย ที่จะทำให้คนหลุดออกจาก ระบบการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2566

โดยสรุปแล้ว ข้อเสนอเชิงนโยบายของบทความวิจัยนี้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้จากการทำงานภาคสนาม ซึ่งข้อเสนอเชิงนโยบายที่จะสามารถตัดตอนการส่งผ่านความยากจนจากรุ่นสู่รุ่นนั้นไม่ใช่มีแค่เพียงนโยบายด้านการศึกษา หากแต่ยังหมายรวมถึงนโยบายสังคมในด้านเศรษฐกิจ ด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ครอบคลุมคนไทยในทุกช่วงวัย นอกจากนี้ นโยบายดังกล่าวต้องไม่ใช่เป็นนโยบายที่ผลักดันในระดับโครงสร้างสังคม มิใช่เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างแรงจูงใจหรือการเปลี่ยนเจตคติด้านการศึกษาซึ่งเป็นการผลักดันเชิงนโยบายในระดับปัจเจกบุคคล รวมทั้งข้อมูลจากภาคสนามนั้นชัดเจนอยู่แล้วว่าอุปสรรคด้านการศึกษาของคนยากจนมิได้อยู่ที่การไม่มีความฝันหรือไร้ความหวัง หากแต่อยู่ที่โครงสร้างและระบบสังคม เป็นการเมืองเรื่องของเวลา (chronocracy) ที่นโยบายด้านการศึกษาต้องเชื่อมโยงกับนโยบายสังคมด้านอื่นและให้ประโยชน์โดยตรงกับกลุ่มที่เปราะบางในสังคม

References

- Adam, Barbara. 1990. *Time and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Auyero, Javier. 2011. "Patients of the State: An Ethnographic Account of Poor People's Waiting." *Latin American Research Review* 46 (1): 5–29.
<https://doi.org/10.1353/lar.2011.0014>.
- Bear, Laura. 2020. "Preface: Chronocracy and Its Anthropological Alternatives". In *The time of and Anthropology: Studies of Contemporary Chronopolitics*. edited by Elisabeth Kirtsoglou and Bob Simpson, ix-xvi. London/New York: Routledge.
- Bendixsen, Synnøve. and Eriksen, Thomas Hylland. 2018. "Time and the Other: Waiting and Hope among Irregular Migrants". In *Ethnographies of Waiting: Doubt, Hope and Uncertainty*. edited by Manpreet K. Janeja and Andreas Bandak, 87–112. Oxon: Routledge.
- Chayanee Chawanote. 2021. "Intergroups Inequality." In *Social Monitoring of Thailand's Inequality* edited by Thorn Pitidol, Chalermpong Kongchareoun, Chayanee Chawanote, Pawin Siriprapanukul and Thanasak Jenmana.. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation Office.
- Equitable Educational Fund. 2022. "Ministry of Education, Equitable Educational Fund and 14 Eelegates to sign MOU on "Bring back the Children to School" Solving Definitely School Dropout Problem". Accessed February 19, 2023.
<https://www.eef.or.th/news-mou-egov-170122/>. (in Thai)
- Gasparini, Giovanni. 1995. "On waiting". *Time & Society*, 4 (1): 29–45.
- Isra News Agency. 2022. *Looking through the strategy "The Thirteenth Economic and Social Development Plan on Transgenerational Poverty Problem" - TDRI points out Intercepting Capitalists' Monopoly*. Accessed February 17, 2023.
<https://www.isranews.org/article/isranews-scoop/112407-National-Economic-and-Social-Development-Plan-No-13-Poverty-report.html> (in Thai)
- Hansen, Lasse S. 2020. "'It's Not Even the Leaders out Here Who Have Any Say at All in How Long They're Gonna Have to Wait': A Study of Waiting Time, Power, and Acceptance." *Time & Society* 29 (4): 1128–49.
<https://doi.org/10.1177/0961463X20950983>.

- Harper, Caroline, Rachel Marcus, and Karen Moore. 2003. "Enduring Poverty and the Conditions of Childhood: Lifecourse and Intergenerational Poverty Transmissions." *World Development*, Chronic Poverty and Development Policy, 31 (3): 535–54. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00010-X](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00010-X).
- Janeja, Manpreet K., and Andreas Bandak, eds. 2018. *Ethnographies of Waiting: Doubt, Hope and Uncertainty*. 1st edition. London, UK ; New York, NY, USA: Routledge.
- Kirtsoglou, Elisabeth and Simpson, Bob. 2020. "Introduction. The time of anthropology: studies of contemporary chronopolitics and chronocracy". In *The time of and anthropology: Studies of contemporary chronopolitics* edited by Elisabeth Kirtsoglou and Bob Simpson, 1-30. London/New York: Routledge.
- Mann, Leon. 1969. "Queue Culture: The Waiting Line as a Social System." *American Journal of Sociology*, 75 (3): 340–54.
- Moore, Karen. 2001. "Frameworks for Understanding the Inter-Generational Transmission of Poverty and Well-Being in Developing Countries." CPRC Working Paper 8. Chronic Poverty Research Centre. Birmingham, UK: University of Birmingham.
- Moore, Karen. 2005. "Thinking about Youth Poverty Through The Lenses of Chronic Poverty, Life Course Poverty and Intergenerational Poverty". CPRC Working Paper 57. Chronic Poverty Research Centre. Manchester, UK: University of Manchester.
- National Economic and Social Development Council. 2022. *The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023-2027)*. Bangkok: National Economic and Social Development Council. (in Thai)
- Nuarpear Lekfuangfu, Suphanit Piyapromdee, Ponpoje Porapakkarm, Nada Wasi. 2020. *Insight into Thailand's three decades of inequality: Part 1 Various dimensions on inequality*. Accessed February 17, 2023. <https://www.pier.or.th/abridged/2020/17/>. (in Thai)
- OECD Health Policy Studies. 2020. *Waiting times for health services*. Accessed February 15, 2023. <https://www.oecd.org/health/waiting-times-for-health-services-242e3c8c-en.htm>.
- Schwartz, Barry. 1974. "Waiting, Exchange, and Power: The Distribution of Time in Social Systems." *American Journal of Sociology*, 79 (4): 841–70.
- Schwartz, Barry. 1975. *Queuing and Waiting: Studies in The Organization of Access and Delay*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schwartz, Barry. 1978. "Queues, Priorities, and Social Process." *Social Psychology*, 41 (1): 3–12. <https://doi.org/10.2307/3033592>.
- Siciliani, Luigi, Moran, Valerie and Borowitz, Michael. eds. 2014. "Measuring and Comparing Health Care Waiting Times in OECD Countries". *Health Policy*, 118: 292-303.
- Thorn Pitidol. 2021. *Inequality in Thailand: The Analysis of Power and Ideological Structure*. Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT). (in Thai)